Государственная библиотека СССР им. В. И. Ленина

МАССА А МЕХКАШКАРА ПРОЛЕТАРЕШ, ВIАШАГIКХЕТА!

СЕРДАЛО
свет

Советски Союза Коммунистически парте Нохч-ГIалгIай областной Грозненски городской комитетий а Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета а орган

Орган Чечено-Ингушского областного, Грозненского городского комитетов Коммунистической партии Советского Союза и Верховного Совета Чечено-Ингушской АССР

№ 49 (2570) | КIиранди, 18 июнь, 1961 шу. | Мах 2 кеп.

СОВЕТСКИ ХАЛКЪАША КЪОАБАЛДУ

★ ★ ★

Тха дагара дар дувц Н. С. Хрущева

Завода массайолча цехашкарча къахьегамхоша цхьанне санна хьаллоац машара политика бахьан Коммунистически партеи Советски правительстваи къовсам лоаттабара гIулакх. Дег чура раьза хинна ладийгIад укх деношка Н. С. Хрущева радиои телевиденеи гIолла Америка ВIашагIкхийттача Штатий президентаца Д. Кеннедеца Вене ше вIашакхетарах долча къамаьлага.

Машар бахьан баьча балха хьалхара отчет яц цо яьр. Правительства керте латтача кулгалхочо цу тайпара массаза ю отчет дег чура къоабал а йий хьаллоац Советски Союзе мел вахача саго.

Дег чура къоабалъю вай правительства машар бахьан долаш лелаю ленински политика, йоах «Красный молот» завода модельщика, коммунистически къахьегама ударника А. Худенкос.

Цхьаккха тайпа герзах кхераш дац тхо, цхьабакъда, кхераш деце а герз дIадаккхара тIехьа да, йоах завода токара Г. Габараева. Вай Даьхе кхы а чIоагIагIа хилара советски халкъо низ кхо ца беш къахьег. Аз а лаьрхIад ССКП XXII-ча съезда сийна шера йола план кхоачашъе а коммунистически къахьегама ударник яха сийлен цIи яккха а, йоах токара.

Машар бахьан лоаттабеча къовсамо дегаш гIоздаьхача красномолотовцаша лаьрхIад ССКП XXII-ча съезда сийна дика совгIаташ кийнде.

ХIанзале «13 ГР» яхача грязеви насосаш кийчъяра тIаийца шера дола декхараш кхоачашдаьд цар. Оттаьча планал совгIа «12 ГР» яха насосаш арахийцай завода къахьегамхоша Нохч-ГIалгIайчен мехкдаьттахошта лаьрхIа.

К. ТИМОФЕЕВ.

Хь. МУТАЛИЕВ.

Машар лехаш...

Лоалахой боахк дог гIоздаьнна:
Сийсар, нах биишача бус —
Цхьа саг тIакхийттав дуненна —
ВоI ваь улл цар къона нус.
Даь-да кIаьнка ва сов раьза
Цо ког белггал къонагI лувз.
Цар цIен дезал цхьа дог гIоза

Тахан къаьстта кадай хьувз.
МалагI довкъаш, лоамаш доахаш,
Цох фу турпал варгва хац.
Бакъда, цунна машар лехаш,
Хрущев цIаккха кIаьдлуш вац!

Халкъий лоIам

15 июне радиоцеи телевиденеи гIолла Н. С. Хрущева Америка ВIашагIкхийттача Штатий президентаца Д. Кеннедеца ше вIашагIкхетарах даьча къамаьлага чIоагIа са мукъадоалаш ладийгIад аз. Цу къамаьлага ладийгIад дерригдунен тIа мел вахача машар безача саго.

Н. С. Хрущева даьча къамаьло цIаькха а хьахьокх ленински политика машар безаш йолга а, хIаьта дерригдунен тIарча машар безача къахьегамхоша хьаллоацилга а.

Цу дийнахьа ше даьча къамаьлаца Никита Сергеевича белгалдаьхад машар хилийтара, СССР-аи США-неи юкъера деррига гIулакхаш тоадара цхьаккха хIаман Советски Союзо духьале ца елга.

Ф. ОЗДОЕВА,
Нохч-ГIалгIай истореи, меттеи, литературан Iилма-тохкама института Iилман болхло.

Мехкдаьттахоша къоабалъю

Коммунистически партеи Советски правительстваи лелаю ленински политика цхьанне санна массанеша а хьаллоац вай мехка мел вахача къахьегамхочо. Укх шера 15 июне радиои телевиденеи гIолла нов. Хрущева даь къамаьл Советски Союзе мел вахача сага дег чура оаз я.

Советски правительства керте латта кулгалхо Никита Сергеевич Хрущев Вене а ваха Америка ВIашагIкхийттача Штатий президентаца Д. Кеннедеца вIашагIкхетар, дерригдунен халкъий вахар тоадара боккхача лоархIамера гIулакх да. Н. С. Хрущева ше даьча къамаьлаца къоаггадаь белгалдаьхад тIом хилар кхерам бола гIулакхаш дIадахара наькъаш.

Цудухьа, Грозненски мехкдаьтта чакхдоаккхача завода къахьегамхоша дег тIара баркал оал къахьегамхой иразе духьа къовсам лоаттабеча новкъоста Н. С. Хрущева

ДIахо йодача хана вай паччахьалкхе кхы а чIоагIъяра, ССКП XXII-ча съезда сийна дикача совгIаташца накъа бахкара низ кхо ца беш къахьега лаьрхIад мехкдаьттахоша.

ХIанз мехкдаьтта продукташ арахецара ах шера йола план кхоачаш а яь планал совгIа продукци арахецаш я тха коллектив.

П. СИЛИЦКИЙ,
Грозненски мехкдаьтта чакхдоаккхача завода партбюро секретарь.

1961 шера 15-ча июне радиои телевиденеи гIолла
Н. С. ХРУЩЕВА ДАЬ КЪАМАЬЛ

Деза новкъостий!

ДоттагIий!

Шоана ховчча тайпара дукха ха йоацаш Америка ВIашагIкхийттача Штатий президентаца Джон Кеннедеца вIашагIкхеташ а къамаьлаш деш а ши ди даьккхачул тIехьагIа Венера цIавенав со.

Вай кепайоазон тIа а дерригача дунен прессо а кIезига материалаш араяьхаяц цу хьакъехьа. Шуцарча дуккхачарна довзаш да Вене президент Кеннедега дIаденна памятни запискаш. Уж да атомнии водороднии герзашта деш дола тохкамаш соцадара хьакъехьара дош дувцаш дола записка а Германеца машара договор дареи цу наькъаца Малхбузен Берлина гIулакх къоастадареи хьакъехьара дош дувцаш дола записка а.

Шуцарча дуккхачар дийша хила мег вай газеташ тIа дизза кепа теха арадаьккха президента Кеннеде радио чуи телевиденеи гIолла даь къамаьл. Цу тайпара, советски общественноста дика дIахайтад ВIашагIкхийттача Штатий президента дийца цун дагардар а тхо вIашагIкхетара хьакъехьа цо баь мах а.

Тахан са безам ба цхьайола сай уйлаш дIаювца а президент Кеннедеца тхо Вене вIашагIкхетареи тха шинне хиннача къамаьлийи хьакъехьа сайна хетарашта дагавала а.

Шоана ховчча тайпара, вIашагIкхетале хьалхагIа дипломатически каналашка гIолла вIаши дага а даьлар, хIаьта иштта дIа-юха посланеш а яхьийтар азеи ВIашагIкхийттача Штатий президентеи. Оаха вIашагIкхетилга соцадир, хIаьта 3—4 июне Вене тхо вIашагIа а кхийтар. Цу вIашагIкхетарах дика торо хилар юххьанца къаьстта тхоайла бувзам тасса а лоархIамегIара проблемаш ювцаш Советски Союза Министрий Совета Председатель хиларах тарра сои, Америка вIашагIкхийттача Штатий керда Президенти вIаши дагавала а.

Вене долхача наькъа массехк ди даьккхар оаха вай чехословацки доттагIий болча, хIаьта бакъдар аьлча, Чехословацки Социалистически Республика Президентаца, Чехословаке Коммунистически парте хьалхарча секретараца новкъост Антонин Новотнецеи кхыболча Чехословаке кулгалдеча деятелашцеи дикка лоархIам болаш къамаьлаш а хилар тха.

Массехказа хила вийзав са вошал долча Чехословаке, хIаьта массаза а Iалаьмате безаме, дег тIара гIулакхаш а хиннад сона цига. Цу тайпара яр хIанз вахача хана а. Тхо дIа мел кхаьчача вахара хьашташи уйлаши цаIаш хиларца дувзаденна дола гаргтара доттагIий, цхьан нанас баь вежарий санна тIаийдора тхо.

ХIанз бахьан нийсдаларца цIаькха баркал ала безам ба Чехословацки Социалистически Республика Правительствана, берригача вай безача доттагIашта — чехаштеи словакаштеи, коммунизм хьалъяра новкъа гIолла тешшаме бодача шоай дикача мехка тхо долча хана селла безаме, хьоашалца тхо тIаэцарах.

Вай дерригача социалистически мехкашта юкъерча гIулакхашка иштта дIадоладеннад — керда социалистически дуне хьалдеча сийлахь-доккхача гIулакхо гаргалол тессай вайна массанена юкъе, вIаши доттагIал дола цхьа дезал а баь, вIашагIтехад вай. Шоай халкъий хьашташ лорадеш болча вай мехкашкарча кулгалхоша цунца цхьана лораду социалистически мехкашкарча дерригача халкъий хьашташ, социализма сийлахь-доккха гIулакх, лаьттан тIара чIоагIа машар. Америка ВIашагIкхийттача Штатий президентаца вIашагIкхета Вене долхача хана оаха эггара хьалха уйла йора вай шин мехка юкъерча гIулакхашка а хIаьта иштта социалистически дунен мехкаштеи капиталистически мехкаштеи юкъерча гIулакхашка а цу вIашагIкхетаро малагIа эргало ерхьогI яхаш.

Цу тайпара вIашагIдеттадалар хиланза даргдоацаш лоархI вай, хIана аьлча хIанзарча хьалашка массаза санна дипломатически наькъаца къоасталуш доацача дешаша правительсташта керте латтараш вIашагIа ца беттабелча балийтац. Из тайпа вIашагIбеттабалар эшаш да, нагахьа санна уж правительствашта керте латтараш паччахьалкхенашта юкъе машар Iалашбе гIерташ хуле. Воай оагIонгахьара вай воай низ кхоачар ду дунен халкъашта юкъера кхоххкам кIаьдбе а паччахьалкхенашта юкъерча гIулакхашкара лоархIамегIа дола дешаш къоастаде а гIерташ.

Ази ВIашагIкхийттача Штатий Президентеи къамаьлаш деча хана дийца керттера дешаш дувца волавалалехьа дег тIара баркал ала безам ба са Австре Федеральни Президента г-н Шерфа, Федеральни Канцлера г-н Горбаха, вице-канцлера г-н Питтермана Вене вIашагIкхетар шинна а оагIонна дикагIа тоамбар хургдолча тайпара вIаштIехьдаккхара цар новкъостал дарах. Вай баркал оал хозача Вене бахача наха тхо, Советски Союза викалаш цар дикача, безамерча гIулакхашца тIаэцарах.

ХIаьта хIанз пурам да сона, деза новкъостий, ази президента Кеннедеи дийцача дешаех вайна хетар ала. Паччахьалкхенашта юкъерча гIулакхашкара къовсам тIа дола е къоастаданза диса, цхьабакъда, къоастаде ха хьатIаккхьча а кхыметтел тIехъяьнна а тIагIертта къоастаде дезаш а долча дешаех вайна хеташ дола цхьадола хIамаш дувца безам ба са.

Цу тайпарча керттерча, лоархIамегIарча дешаех цаI да массане а цIендаь герз дIадаккхарах дола дош.

Дика ховш да, Советски Союз тIагIертта а доагIача тайпара а герз дIадаккхара хьакъехьара дош къоастаде гIертилга. Итташ шераш да Советски паччахьалкхено из дош дерригача дуненна хьалхашка увттаду. Дагадохийтаргда аз, 1922 шера Генуэзски конференце сийлахь-воккхача Ленина инициативах массане а цIендаь герз дIадаккхха аьнна Советски Союзо предложени енна хилар. 1927 шера Къамий Лигана хьалхашка оттадир вай из дош. Цу хана из дош къоастаде вIаштIехьа ца а доалаш, тIехьагIа империалисташа дунен тIом хьоабир.

Халкъашта селла йоккха гIайгIеи къели тIаккхоачаяь шоллагIа дунен тIом хинначул тIехьагIа шозза дукхагIа низ тIа а бахийта герз дIадаккхара дош сихагIа къоастадайта гIерташ да вай. ВIашагIкхийттача Къамий Организацега а кхычахьа а гIолла моллагIча торонах пайда эц вай герз дIадаккхара дош бакъахьарча оагIорахьа къоастадар а керда дунен тIом хилара бола кхерам дIабаккхар а дуцха.

Советски Союзо дакъа лаьцад ядерни герз дIадаккхара хьакъехьара соглашени оттаелга тIадилла хиннача, атомни энерге гIулакхашта йолча ООН-а Комиссе балхаца. Кхы тайпа герзашта йолча Комиссе а переговораш яьй вай. 1950 шера, герз дIадаккхара гIулакхва вIашагIтеха Комисси оттаьча хана, Советски Союзо доккха дакъа лаьцар цун балхаца.

Лондонеи Нью-Йоркеи цу комиссе подкомитете заседанешка вIашагIбетталуш, диъ шу даьккхар вай викалаша. Дукха предложенеш тийлар, дукхача къамаьлашка ладийгIар, цхьабакъда, герз дIадаккхара дош ше долчча дисар къоаста а ца деш.

ДIадахача шера Женеве гулъелар герз Iодиллара дош дувца 10 паччахьалкхен Комитет, хьалха дIаяха органаш санна йоацаш, кхыбола нах юкъе болаш яр из. Цунна юкъе яр 5 социалистически 5 малхбузени паччахьалкхе. Цхьабакъда малхбузера паччахьалкхенаш герз Iодилла безам йоацаш хиларах цхьаккха дика хIама де йиш хиланзар цу комитете.

Герз Iодилларах йолча комиссешкеи подкомитеташкеи яздаь каьхат Женевски Iам чу кхайсача, из Iам ший бердаш тIа хьал ара баргбар, яхаш дувц. Каьхат дукха доадир, хIаьта герз Iодиллара дош къоастаданзар.

Цу комиссейи подкомитетийи шоай болх толамца чакхбаккха йиш хIана хиланзар? аьнна хаттар доагIа. Из де йиш хиланзар малхбузера паччахьалкхенаш цIенхаштта переговораш е кийчъенна ца хиларах, ше мадарра аьлча, из де безам хиланзар цар, е хIанз а де безам болаш а яц. Дика кхетадеш да иштта йола позици гуччахьа халкъа хьалхашка цхьанна а паччахьалкхен ювца йиш йоацилга! Шоаш герз Iодиллара деша хьакъехьа Советски Союзаца бокъонца йола переговораш е раьза йоацилга духхьала а цIенча дегца а общественностага дIаала яхьаш малхбузера паччахьалкхенаш.

Капиталистически монополеш герз сихдаь хьадарца йIаьхий хул, уж иштта герз хьадеш дIадахьа безам болаш а я.

Цхьабакъда, хетаргахь, из къайладахьа моттийта переговораш. Дипломатически никъ лехаб цар: переговораш ергаяц аьнна духхьал юха а баргбоацаш, цхьабакъда герз Iодилларах хаьдда йолча предложенешта раьза а хургбоацаш. Наха оаллача тайпара аьлча, зурма йIаьхъяьй цар. ГIулакх чакхдаккхара новкъарло ергйола, герз Iодиллара гIулакх къоастаде йиш хургйоацача доаккхаргдола бIарчча система кийчъяьй.

Советски правительства тIадиллайрах ВIашагIкхийттача Къамий Организаце Генеральни Ассамблея хьожаргйолаш массане а деррига герз Iодилларах аз юкъейоалаяь предложенеш герз Iодиллара дош къоастадара дика лард я. Нагахь санна уж вай предложенеш тIаэце, тIаккха халкъашта цIаккха а кхы юха хургбоацаш тIера Iобаргба сихдаь герз хьадара беза мухь, дIабаргба долла хIама хIалак дергдолча ракетно-ядерни тIемах бола кхерам. Вай аьннад, хIанз а аз хьадда юхаях из, нагахь санна малхбузера паччахьалкхенаш массане а деррига герз Iодиллара раьза хуле, Советски Союз кийча я царна еззаш йола тIахьожама система тIаэца.

Вай иштта яххашехь а, малхбузерча паччахьалкхенаша дувц тIахьожама дешай хьакъехьа Советски Союзо лаьца позици герз Iодиллара духьале еш я, цу дешай хьакъехьа шоаш вайца барта йохалац, яхаш.

Аз цIаькха а ях: Советски Союз цIенхаштта а пайда баргбола а дунен халкъий тIахьожам оттабара тIехьа я. Тхо кийча да тIахьожамах йола Шун предложенеш тIаэца, Америка ВIашагIкхийттача Штатий г-н Президент, цхьабакъда оаш а тIаэца массане а деррига герз Iодилларах йола тха предложенеш. ТIаккха цхьаккха кегар хургбац герз Iодилларах переговораш еча юкъе.

Дог цIенча гIулакхаца герз Iодилла гIерт вай, цхьан мехко кхыча мехкашта кхерам тIатассара пайда эца йиш хургйоацаш, герз Iодуллача хана массе паччахьалкхен цхьатарра хьалаш хургдолаш гIулакх де безам ба вай. Вай предложенеш тIа дувц герз Iодиллара соглашене хIара этапе цIенхаштта тIахьожам оттабарах. Нагахьа санна массане деррига герз Iодиллар чакхдоале, тешшамера тIахьожам оттабе безаш лоархI вай. ТIахьожам лоаттабеча органашта мукъа бала беза вето а йоацаш, цIаккха доазув а ца увттадеш, цхьаккхча никъ а ца бехкаш болх бе. Цар хьажа бокъо хила еза моллагIча хана а моллагIча моттиге а. Из де вай кийча а да тIахьожама органашта. ЦIенхаштта тIахьожам а лоаттабеш, массане а деррига герз Iодиллача мара йиш хургьяц вIаши тешам хила, цхьан мехка е мехкий группа къайлагIа герзаца кийч а енна, кхыча мехкех лата йиш хургйоацаш паччахьалкхенаш машаре яхара хьал бокъонца Iалаш де.

Иштта я вай уйлаш. Кхы къаьгагIа, хьаьдагIа миштта аргда. Малхбузен викалашка, Советски Союзо тIахьожам тIаэца тигац, яхаш дувцаргдоацаш!

Советски Союз тIахьожам тIаэца безам болаш яц, яхаш деча дагалувцарашка хьахьокх кортамукъа да оалача дунен тIа паргIатта нах Iехабе йиш хилар. Цхьабакъда, вай дуне, социалистически мехкий дуне дика дIахайта а кхетадеш а да вай бокъонца болча, гIулакхаца болча тIахьожама тIехьа хилар. ХIаьта «кортамукъарча дунен тIа» «кортамукъа информаци» а еш, паргIатта общество Iехае йиш я, нах тувлабе лерхIаш хьалхехьа а дага лаьца харцдараш дувца йиш я.

19 июне Вашингтоне Советски Союзаи Америка ВIашагIкхийттача Штаташтеи юкъе герз Iодиллара дешай хьакъехьара переговораш йолалургья. Юххера а хIанз мукъагIа Америка ВIашагIкхийттача Штатий оагIонгахьара цхьа хаьдда конструктивни гIулакх хург хиларга дог даха безам бар вай.

Са безам бар хIанз кхыдола дош дувца, президент Кеннеди сои вIаши дага вийнна ядерни герза тохкамаш делга дIадаккхарах дола дош дувца.

ХIама ца эшшаш кхо шу да ВIашагIкхийттача Штаташцеи Англецеи цу дешах йола переговораш вай ю. Из дош дувца доладеннача юххье малхбузера паччахьалкхенаш хьожаргйолаш договора проект юкъейоалайир вай. Переговорашта юкъе мел болча дакъа лоацарий хьашташа маяххара из проект йоллашехь, переговораш еча хана малхбузерча паччахьалкхенашта товш дола дукха хIамаш вай хьатIаийца доллашехь, хьаэца дика хIама даланзар цу переговорех.

ХIанз керда халонаш хьахиннай. Малхбузера паччахьалкхенаш янне а раьза яц тIахьожама формех йола вай предложени тIаэца.

Фу чулоацам болаш я вай предложени? Лоацца из ювца мукъаба сона. ХьалхагIа вай раьза цар Малхбузерча державаша яххача тайпара, тохкамаш делга дIадаккхара тIахьожам беча система исполнительни органа керте мехкаша шоайла баьча бартах цхьа саг оттавара. Цхьабакъда Конго хиннача хIамаша хьахекхар вайга торадала дезилга, цар Iомадир вай, кхетам белар вайна. Ший мехка колониальни доал юхаоттаде гIертача бельгийски колонизатораршта духхьал лоаттабеча къовсаме шийна новкъостал де аьнна ВIашагIкхийттача Къамий Организацега кхайкар Конго Республика правительство. Цунца дувзаденна Кхерамзлен Советои Генеральни Ассамблеяи во йоацаш решенеш тIаийцар. Фу хилар дIахо?

Шийх нейтральни саг лоархIача г-н Хаммаршельда, ВIашагIкхийттача Къамий Организаце Генеральни секретарь хиларга хьежжа Кхерамзлен Советеи Генеральни Ассамблеяи уж решенеш йийца а йийцай, чакх а яьхай колонизатораршта хеттача тайпара. Из бакъдаций Конголезски республика премьер-министр Патрис Лумумба — ВIашагIкхийттача Къамий Организаце тIема низашкара колонизаторий Iазапа духьалъовтта новкъостал дийхача правительствана керте лаьттар къиза веро? Конголезски халкъа трагеде мадарра хьахьекхад ООН исполнительни орган лоархIача Генеральни секретара шийна хеттар даро мел зе ду. Мел могар де деза из тайпа гIулакхаш кхы ца хилийтара. Из дIадех халкъий хьашташа, машар лоаттабе безаро.

Духхьал цудухьа Советски правительство чIоагIача тешам тIа енай ядерни герз тохкилга дIадаккхара оттаяь договор кхоачашъяра тIехь лелабу тIахьожам паччахьалкхений йолаш йолча кхаь группай — социалистически мехкийи, малхбузен тIема блокашта чудоагIача мехкийи, нейтральни политика лелаеча мехкийи викалаш юкъе а болаш лелабе беза аьнна. Цу тIа а цу паччахьалкхений группай викалий бокъо яц цхьа барт бола решенеш мара тIаэца.

Советски Союзо дийха а дац е деха а дехац шийна къаьстта хьал. Вай гIертац контрольни комиссена доал де, цхьабакъда, кхычунга воашта а дейтаргдац вай доал. Вай воашта ех договора кхыча доакъашхой хургъяраш санна йола бокъонаш. Вай гIерт контрольни организаце оагIорахьара харцахьа дараш ца хилийта.

Фу де гIерт малхбузен паччахьалкхенаш? Уж гIерт ше цхьаь договора толкователь а из кхоачашдер а хургволаш цхьа «нейтральни» саг вайх хьахьоарчаве. Уж гIерт вай мехка еррига територена тIахьожам лоаттабара команда тергйола моллагIа вале а цхьа керда Хаммаршельд цу посте чакхваккха. ХIаьта духхьала дIааьлча,— уж гIерт Малхбузен хьашташ кхоачашдара вай територе тIа цхьаккха духьале а йоацаш разведка лелаяра цу тайпарча сагага шоашта мукъа балийта. Цу гIулакха вай раьза хила вIаштIехьдац, хIаьта цIаккха хург а дац, хIана аьлча вай мехка кхерамзле торае еза.

ХIаранена хов, духхьала ядерни герз тохкилга дIадаккхаро ракетно-ядерни тIом юхатохаргбоацилга. Ядерни герз тохкилга дIадоаккхалургда, цхьабакъда, цу герза йолаш йола запасаш юсарг ма-йий, из герз дIахо а хьа ма дергдий, хIаьта дIахо а из хьаIоврга. Иштта, ракетно-ядерни тIема кхерам тIехь-тIехьагIа шерлургба. Къаьгта гуш да, духхьала цхьа ядерни герза тохкам белга дIадаккхар герз хьадара духхьалара сунт йоацилга.

Масса а тайпара гуш да Женеверча переговорашка малхбузен паччахьалкхенаша лаьца никъ бахьан долаш ядерни герза тохкам белга дIадаккхара гIулакх къоастаде хала долга.

ХIанз керттердар да кхы тIехьа а ца доаккхаш массане а деррига герз дIадаккхара гIулакх къоастаделга. Вай аьннад ВIашагIкхийттача Штатий президентага: хьадувла цхьана шаккхе а проблема къоастаергья вай —тохкамаш делга дIадаккхара проблемеи массане а деррига герз дIадаккхара проблемеи.

ТIаккха аттагIа хургда тIахьожам лелабара йола исполнительни орган вIашагIйоллилга дувца а.

Массане а деррига герз дIадаьккхачул тIехьагIа паччахьалкхений кхерамзлен гIулакх кхыча тайпара латтаргда: арми хургьяц, хIаьта цхьа паччахьалкхе шоллагIчох латара кхерам а хургбац. Цу тайпара Советски правительство кийча хургья тIахьожам лелабара йола малхбузен паччахьалкхений предложени хьаэца. Вай раьза хургда тIахьожама система цхьанна а оагIорахьара, цу даькъе ший територе тIа тIахьожам беча паччахьалкхен оагIорахьара а, ограниченеш йоацаш хилара. ТIаккха дIабаргба моллагIча паччахьалкхенна духхьала разведка яра тIахьожам бе мегаш хилара кхерам. Из иштта хила дезаш а да, хIана аьлча, нагахьа санна арми ца хуле, герз хьа ца дойя, паччахьалкхений цхьаккха а тIема къайленаш хургьяц, тIаккха малхбузен мехкий викалий йиш хургья вай мехка моллагIча наIарах чубовла, моллагIча заводе е институте баха, цар мехкашка вай викалаш болхаш санна.

Массане а деррига герз дIадаккхара барт ца баьча хана, ядерни герза тохкам белга дIадаккхара соглашенеш яра торонаш ювцаш тесса дита йиш яц ер санна лоархIамера гIулакх. Ядерни герз тохкилга дIадаккхара кхаь паччахьалкхенна—Советски Союзаи, ВIашагIкхийттача Штаташтеи, Англенеи юкъе переговораш йолча хана Франце тохкамаш ду, хIаьта дунен общественностеи правительствайи протесташ теркал яц, телхаю ВIашагIкхийттача Къамий Организаце уж тайпа тохкамаш ца дара дукххаза а яь решенеш. Тамашийна гIулакх эттад: вай Женеве Малхбузен паччахьалкхенашца соглашенеш е гIерт, хIаьта цу малхбузен паччахьалкхений союзница — Франци дIахо а ядерни герза тохкамаш деш я, кхы а йоаха а йоах Женеверча переговораша ше цхьанна а хIаманна декхарийла яц. Гуш да: Франци, ше Советски Союза духьала йолга лочкъа ца деш йола

(Юхедисар 2-ча оагIо тIа.)

oooooooooooooooooooooooooooooooooo

Новогрозненски мехкдаьтта чакхдоаккхача заводе хьалха латт газомотокомпрессорни установка коммунистически къахьегама коллектив. ССКП XXII-ча съезда сийна тIаийца социалистически декхараш толамца кхоачашду цо. ТIеххьарча хана технически керда гIулакхаш балха юкъе кхувлар бахьан долаш компрессорни установка болхлоша Даьхенна дуккха а эзараш сомаш пайда беннаб. Еха машинаш тоа а еш царга юха а балхаш дейт.

Новогрозненски заводо Грозненски крекинг-заводаца яхь лаьцай. Дукха ха яц уж ши коллектив вIаши яйза, хIаьта шоай балха говзалаш шерра дIа хьа йовзийт цар.

М. ЛУКИН.

Сурта тIа: (аьрдехьара аьттехьа) хьалхарча мугIаре: газомотокомпрессорни установка начальник Р. П. Якимович, машинист С. М. Исраилов, слесарь В. П. Винков; тIехьашкахьарча мугIаре: машинист А. Г. Пустынников, оператор М. Н. Дедова, машинист Г. И. Кураков, воккхагIа вола машинист В. П. Родионов.

И. Плиева сурт.

ЯЛАТ ЧУЭЦАШ Я В. БИКУСОВА БРИГАДА

Гудермесски районе эггара хьалхагIа гурахьа дIабийна мукх хьакха болабеннаб «Дружба» совхоза шоллагIча отделене механизатораш. ХьалххагIе а шоай комбайнаш хьакхари ардари къаьста а долаш мукх чуэцаргболаш кийч а яь цхьан кхай тIа ялат хьакха дIаболабелар бригада говзагIа бола механизатораш Кахаев Андийи Джабраилов Алсолтеи. Духхьал цхьан дийнахьа цу шинне 60 гектара тIара мукх хьекхар.

Юххьанца денз сихдаь дIадоладир механизатораша семилетка кхоалагIча шера дика хьийкъа ялаташ чуэцара балхаш.

ШоллагIча дийнахьа районе хинна а ца Iеш республике а эггара хьалха керда ялат паччахьалкхен амбарашка чутессар Василий Иванович Бикусова кулгалдеча тракторно-полеводчески бригада.

Тахан нов. Бикусова кулгалдеча бригадах лаьца дувцаш белгалдаккха деза ханнахьеи дикеи техника тоаяь хилараха механизаторий говзал лакхъеш хьийга къаи бахьан долаш юххье денз иштта кхетамца балхаш дIадоладе вIаштIехьдаьннилга.

Цул кIезигагIа лоархIам болаш дац берригача механизатораршта юкъе шерра социалистически яхь йоаржаяр, ялаташ чуэца ха мел лоархIаме я царна дIахайтар. Нов. Бикусова бригаде хинначоа къаьстта гучадаргда из болх а цига нийса оттабаьлга. Шеча уголоке хьалтеха доахк хIара механизатора тIайийца социалистически декхараш, хIаранена хов ше хьаьнца яхье ваьннав. Масала, Кахаев Анде дош деннад хIара денна 20 гектарал кIезигагIа боацаш мукх хьакха. Иштта къахьегаш ва комбайнер Джабраилов Алсолта а.

Коммуниста нов. Бикусова кулгалдеча бригадо лаьрхIад 8—10 дийнахьа деррига ка бола ялат чуийца даккха. ХIанзале уж йистебаьннаб йиъ бIаь гектар гаргга мукх чуийца. 150 гектар мукх хьекха а аьрда а ваьннав механизатор Кахаев Анди, Джабраилов Алсолтас чуийцаб 120 гектар совгIа.

Денгара ди массаз доал сихлуш латт паччахьалкхенна ялат дIалулга а. Нагахьа санна 14-ча июне кхаччалца бархI бIаь центнер мара дIа ца беннача хIанз цхьа эзари ах эзари центнер совгIа мукх дIабеннаб бригадо. Ялат дIайийдеча пункте мукх дIакхухьаш хьинаре къахьег «Дружба» совхоза шофера Ильясов Саид-Салима.

ЧУИЙЦА ВОАЛЛАШЕ А ДIАДУВ

Гудермесски районе цхьанна а отделене, бригаде нов. Бикусова санна вIаштIехьдаьхадац ялат чуийца доаллаше а лаьтташ ахар а кхыйола культураш дIаер а санна дола балхаш. Мукх аьрда боаллаше а ча гулдеш кхаш цIендеш я Бескаев Лаьчийи Ефимов Василеи агрегаташ. Цул тIехьагIа бийсан лаьтта оахаш шиъ «ДТ-54» яха трактор я. ХIанзале трактористаш Музаев Салауди Витаев ИмаIати 120 гектар совгIа лаьтта аьха баьннаб. Царна тIеххьа хьайбашта доакъарийна лаьрхIа бIаь гектар совгIа хьажкIаши борци дIабийнаб.

Нов. Бикусова бригаде санна деррига балхаш цхьан комплексе дергдолаш вIаштIехьдаккхар Iалаьмате боккхача пайдан гIулакх да. Цу гIулакхо торо хулийт ерригача техниках бизза пайда эцарал совгIа кхаькара балхаш сихагIа де.

САЛОIА МОТТИГ — ЦIЕ УГОЛОК

ШоллагIча отделене механизатораша шоай Шеча уголоках оал: — «Тха бригада клуб я ер». Дукха гIалат балац уж. Цига а дIакхаьчад Бикусова кулгаш. Пенаш тIа хьалтеха доахк механизатораш дикагIа болх бе тIахьехаш дола лозунгаш: «8—10 дийнахьа деррига ялат чуийца доаккхарда вай», «Берригa низ — ялат ханнахьа чуэцара!», кхыдараш а. Шен юкъе латтача истола тIа дада керда газеташ, журналаш, брошюраш. Наха эггара дикагIа бIаргагургдолча дIатехад хIара механизатора тIайийца декхараш, балха графикаш.

Цхьабакъда, бригадо эггара чIоагIагIа доккхал ду шоай газетах «Къахьегама листоках». ХIара денна арадувл из. Ялаташ чуэцара балхаш дIадоладеннача хана денз ара мел даьнна газеташ хьалтеха доахк.

Царга хьежачоа дика гучадоал газета боккха низ болга, из механизаторашта дезилга. Эггара хьалха арадаьннача газета тIа дувц Кахаевеи Джабраиловеи балхах лаьца. ЧIоагIа критика ю газето ялаташ дойтача комбайнерашта. Дика болх бераш хестабу, во болх беращца лира къовсам лоаттабу бригада газето.

«Къахьегама листок» арахецаш я Исти-Су яхача поселкера библиотека заведующи Эскарханова Баянат. Доккха баркал оал коллективо цу нохчий кхалсага.

М. ХАМХОЕВ,
тха корр.

oooooooooooooooooooooooooooooooooo

ДоаггIача бесса гIулакх де культурашта

Юртбоахама болхлошта эггара бехктонхаме йола ха я хIанзара яр. Цхьаккха сахьат ца доадеш кхетамца вIаштIехьдаха деза кхашкара балхаш.

«Октябра 40 шу» яхача совхозе дика хьатIаьяннай дIайийна культураш. Къаьстта дог гIоздоал хьу санна латта хьажкIаш бIаргаейча. ХIанз царна гIулакх дарга хьежжаь мара хьувкъаргьяц уж.

Совхозе дIайийна кхо эзар гектар гаргга хьажкIаш я, цхьабакъда царех нийса аханешта хIанзалца цкъаьцкъа культиваци яьяц. Цхьаккха гIулакх даьдац бIаь гектара тIа дIайийнача гидуаргашта а. Иштта во лелаю совхозе коартолаш а. 210 гектара тIарча коартолашта 50 гектара мара гувнаш даьдац.

ХIана хиннад из иштта?

Дукха нах бах «Октябра 40 шу» яхача совхозе. ХIара дийнахьа эзар гаргга саг кхашка балхаш де аравала йиш я цига. Бакъда, цу гIулакха терко яц совхоза кулгалхоша, агронома нов. Шадиева. Царна-м ха бокъо я мел лоархIаме да, мел эш дIайийнача хIамашта ханнахьа доал дар.

Из гIулакх кхы дIахо ла мегаргдолаш дац. Совхоза кулгалхой декхарийла ба лоаццача хана боаггIача бесса болх вIаштIехьбаккха.

О. ГАДАБОРШЕВ,
тха собкор.

Н. С. ХРУЩЕВА КЪАМАЬЛ

(Йистедоалар. Долалур 1-ча оагIо тIа).

агрессивни тIема блока НАТО доакъашхо, йиш йолаш я шийн малхбузен союзникий хьашташ кхоачашдара ядерни герз техка.

Цул совгIа, лархIа дезаш да Франце лаьцача новкъа шоай Iилман технически торонаш хилча кхыдола мехкаш а довла тарлургдолга.

Бакъдар аьлча, кхетае йиш йолаш я малхбузехьарча паччахьалкхений шийн тайпара йола логика, уж хетаргахьа, тIема блокашцарча шоай союзникех теша а ца тешаш, шоай кортамукъале шоай ядерни герзаща Iалашъе дага ба. Масала, Франце президента генерала де Голла йоах, шийн лоIамах йола политика чакхъяккха Франце торо хургйолаш ядерни герз Iалашде безам ба са. ХIаьта малхбузехьарча тIема блокашта юкъе дахача кхыча мехкаша а ала тарлургда, тха безам бац ядерни тохкамаш дIадахара яьча соглашенех теша, нагахьа санна ядерни герз долча паччахьалкхенаша цу тайпара соглашени яьчул тIехьатIа а из герз шоашка дуташ хилча.

Деш дола тохкамаш бакъахьа да, тхоай ядерни герз хилийта а «ядерни клуб» оалаш йолча цунна юкъе даха а гIерт, аьнна, хетаргахьа, цар а даккха тарлургда, хIанз Франце доахаш дола бахьан.

Из, бакъдар аьлча, машара новкъарле еш йола логика я. Малхбузе ядерни герз дIадаккха безам боацаш, дIахо а дуккха нах хIалакбеш дола из герз де гIерташ долча гIозараша цу логиках пайда эца тарлургда, хIаьта цхьадараш хIанззехьа пайда эцаш а да.

Цу тайпара долча гIулакхаша хьаьокх ядерни герза тохкамаш дар дIадоаккхилгеи, массане а деррига герз цIендаь дIадоаккхилгеи дола дешаш вIашагIтеха къоастаде дезилга. Хетаргахьа, хIанз эттача хьалашка кхы тайпа никъ лаха йиш яц.

Президентаца дагадувлаш оаха долчча бесса дIадийцар массане деррига герз дIадаккхареи ядерни герза деш дола тохкамаш соцадареи проблема къоастаярах тхоашта хетар Американски правительства воашта дага латтар нийса кхетадар дезаш да вай. Цо новкъостал дергда соглашене лард лаха.

Массане деррига герз дIадаккхареи машар Iалашбареи дош правительстваша сихагIа къоастадарга хьежаш да халкъаш. Цудухьа дерригача дунен общественностО шийн оаз чIоагI а еш дIадех, из проблема вIаштIехьъяккхара раьза йоацача правительстваша саботаж а еш переговораш йIаьх ца яр, дуккхача шерашка денз ювцаш йола герз Iодилара проблема къоастаяр.

ХIанз мукъа ба сона президентаца Кеннедеца яьча беседа йоккха моттиг дIалаьца дола германски дош дувца.

Советски правительства дуккхаза а дийцад цу дешах шийна хетар, хIаьта малхбузерча паччахьалкхений ала йиш а яц вай предложенеш тоъам боллаш шоашта йовзац, аьнна. Германеца машара договор ца хилар бахьан долаш Европе нийса доацаш, кхераме хьал этта хиларах вайца гитлеровски Германена духьал тIом беш хиннача Англеи, Америка ВIашагIкхийттача Штатийи, Францеи, иштта кхыдолча мехкийи правительстваш тешаяра вай долла хIама да а даьд, дерг а да.

Массаза а кхетадеш да тIом сецачул тIехьагIа паччахьалкхенашта юкъе машара договор хила дезилга. Из гIулакх оамал а хинна, шо раьза дале, дунен халкъий бокъо а хинна дIаэттад. Цу тайпара масалаш доаладе йиш я дунен халкъашта юкъерча практикера дунен шоллагIа тIом сецачул тIехьагIа а. 14 шу совгIа ха яьннай гитлеровски Германегахьа а яьнна тIом беш хиннача Италеца, иштта кхыдолча мехкашца машара договор даь. Америка ВIашагIкхийттача Штаташа, Англе, иштта кхыдолча мехкаша 1951 шера Японеца машара договор даьд. ХIаьта цу мехкий правительстваш ладувгIа а раьза яц Германеца машар бара.

Хатта доагIа, мегаргдий-теш цу тайпара хьал дIахо а хилийта? Европера деррига халкъаш ма-дий Германеца машара договор дара чIоагIа хьаштдолаш. Дуккха хана денз цунга хьеж Польша, Чехословаки, Германе доалахарча ерригача кхыча паччахьалкхений къамаш. Из договор эш Германе шинна а паччахьалкхенна: Германски Демократически республикана, Германски Федеративни республикана. Цу паччахьалкхений халкъаш сатувсаш дах, цкъа мукъагIа дунен шоллагIа тIом дIабалар хьагойташ дола жIак хьакхаргеи Германе халкъо шийн доалахарча халкъашцара тIулакхаш вIаши тешам болаш леладаргеи хургдий-хьогI яхаш.

Дош хьадад аьнна хеталургда: Германеца машара договор динза даргдац. Цунца кхетадеш да моллагIча тайпара дале а, доазув хувцарах къамаьл хила йиш йоацилга. Потсдамски соглашене къоастадьар Германеца деча машара договоро дIаяздергхилара тIара хьадоагIа вай. Германски Демократически Республика правительства дуккхаза а хьакхайкадаьд цу соглашенех оттадаьча, Одер — Нейссе яхача гIолла юххера даьча малхбузехьарча доазонна ше раьза хилар а германскии польски халкъашта юкъера машара договор лоархIаш хилар а.

Хетаргахь, малхбузерча паччахьалкхений правительстваша шоаш а кхетаду Германе доазонаш хувцара дош хьалгIоттадар кхетамца доацаш долга. Цар викалаша тхоца къамаьл деш дуккхаза а дийцад из. ХIаьта Франце президента инарала де Голла дуккха нах болча аьннад, германски халкъ хIанзара «малхбузе, малхбоале, къилбаседе, къулбехьа дола доазонаш нийса ца хеташ» дош ца оттадича бакъахьа дар. Кхыметтел «шийла тIом» кхайкабеш волча, паччахьалкхенашта юкъе цатоамаш даха специалист волча канцлера Аденауэра а къамаьл даьд тIема наькъаца, низагIа доазув хувцийта гIертара Германе Федеративни Республика раьза ца хилар дувцаш.

Германе хIанзара доазонаш тIом боацаш хувца йиш ца хилар хIаране кхетадеш хилча, хIаьта малхбузерча паччахьалкхений правительстваша шоашта тIом безац а яхаш хилча, машара договора кулг язде йиш хIана яц, аьнна хаттар доагIа.

Из-м — бокъонца долаш дари халкъаша дуккха ха хьалха дIадехари-м чIоагIдар чоалхане гIулакх дац аьнна хеталургда. Из кхетаме тIа ца боаккхийташ сево юхаувз тIаккха малхбузен паччахьалкхений правительстваш?

Гучох, деррига бахьан латт цхьабараш машарах хабар а дувцаш, бокъалдар аьлча лотае йиш йола ха хьаэттача кердача тIема цIи лотае дагахьа дунен шоллагIча тIемах юхедиса довш латта хьашкаш лораде гIерташ хиларах. Из де лерхIаш Малхбузерча Германе тIа-тIа дукхагIа керда дивизеш вIашагIъехк, хIаьта канцлера Аденауэра шийн армена атомни герз дIадех. Сендухьа деш да из деррига а? Тахан Малхбузерча Германега дола хIама лораде-м е йоккха арми а е атомни герз а мича деза. Цхьабакъда цига да наьха рузкъана бIаргаш тIалекхаши хIанз долча доазонашта раьза доацаши дола низаш. ХIаьта фу хургдар хIанзарча хьалашка доазонаш хувца велча? ТIом хургбар, моллагIбар а боацаш термоядерни тIом.

Цудухьа Германе дош машаре къоастадара духьалбарий позицех лора ца делча даргдац халкъаш. Нагахь санна шоаш машара тIехьа дале, из гIулакхаца дIахьокха оаш — машара договора кулгаш а язде, цунга хьежжа шоай политика дIа а хьо, ала бокъо я цар.

Малхбузерча мехкий кхыча викалаша а санна, йоахар соца ше къамаьл деш президента Кеннеде, Малхбузера паччахьалкхенаш Малхбузерча Берлине бахача наха кьалхашка цхьа декхараш долаш а я, хIаьта уж декхараш кхыметтел Германеца машара договор йича а меттахьа даха йиш а яц. Цхьабакъда укхаза оттаде доагIа хаттар: малатIа декхараш лорадарах къамаьл де доагIа, нагахь санна уж гитлеровски Германе капитуляци яреи ханна оттаяьча союзнически соглашенейи факта тIара хьадоагIаш хилча, тIаккха, машара договор йилща мара низ болаш уж хург а ца хилча. Цул совгIа данне а долаш дац къаьстта дола Малхбузен Берлина хьакъехьара союзнически декхараш. Союзнически декхараш доагIар Германе ерригача территорех, хIаьта уж соглашенеш Малхбузерча паччахьалкхенаша гIожача тайпара йоха а йир. Малхбузерча Германех милитаристски паччахьалкхе йир цар, вайна духьал яьккха тIема блок вIашагIтехар, цу блоке Германе Федеративни Республика хьалхара моттиг лоацаш а я. Оакхараша санна Советски Союзе, Польше, Чехословаке, Албане, Югославе, Франце, Греце, Бельге, Норвеге, кхыча мехкашка а зуламаш цаь, гитлеровски эскара командираш хинна инаралаш хIанз командни моттигаш лоацаш ба НАТО юкъе.

Массаз а хиннад машара договора кулгаш яздаьчул тIехьагIа капитуляце хьалий ерригача, из договор доагIача территоре тIа низ бохаш, еррига территори оккупационни порядкех мукъайоалаш. Цудухьа Германски Демократически Республика территоре тIа улла Малхбузен Берлин а машара договора кулгаш яздаьчул тIехьагIа мукъаяргъя гитлеровски Германе капитуляци ярцеи цига оккупационни режим оттаярцеи дувзаденна оттадаьча деррига хьалех.

Ала дезаш да, Германеца машара договор оттаярах тIаккха, Малхбузерча Берлинера хьал вIаштIехьдаккхарах къамаьл доладелча, малхбузерча мехкий викалаш дукхагIча даькъе юридически бокъон тIара а баьлий, престижни уйлаш ювца болалу. Цхьабакъда из де гIортаро а лац критика. Цхьа дикка керда хIама дувца безам бар са цу хьакъехьа.

Америка ВIашагIкхийттача Штаташца цхьана Японена духьал тIом беш хилар вай, халкъаша цхьана Iодахийтар цIий. Советски Арме японски эскара чIоагIало хинна Маньчжурера квантунски арми йохайир. Советски Союз ВIашагIкхийттача Штаташцеи Японена духьал тIом баьча кхыча паччахьалкхенашцеи цхьана тIом хинначул тIехьагIа Япони дегIаяра гIулакхаш оттадечеи цунна тIахьожам лоаттабечеи дакъа лоацаш хилар. ВIашагIтехар Дальневосточни комисси Вашингтонеи Японена йола Союзни совет Токиои. Цу органашка кхычарна нийсса бокъонаш а йолаш доккха дакъа лоацаш хилар советски викалаш.

Гой хIанз Японеца машара договор еча дIакхьачад гIулакх. Вай союзникаша Советски Союза хетар теркал а ца деш Японеца сепаратни договор яьй. Аз ювцаргъяц Японеца машара договор ярах цу хана Советски Союза позицеш къоастаеш хинна мотиваш, хIана аьлча хIанз дувцар кхыдар доландаь, къаьстта аьлча, цу хана Америка ВIашагIкхийттача Штаташа шоай союзникаца леладаьр доландаь. Цар шоаш цхьаннеша дIаяьккхар Японена йола Союзни совет, советски викалаш ше йолча бокъонех а бахар. Бокъалдар аьлча вай викалаш сигленнеи сальттанеи юккъе бисар; Токиора арабаха готбаьбар уж.

ХIаьта вай а ма ярий Японе капитуляци яра факта тIара хьайоагIаш хинна хььда йола бокъонаши декхараши, йоагIаш йолча соглашенеща оттаяь а йолаш. Шоана гуча тайпара, цу хана американцаша лархIанзар е Советски Союза бокъонаш а е дунен халкъий соглашенеш а. Атомни герза хьакъехьа шоаш тIех хиларах бIубенна, эшаьча Японена меттел, Японена духьал шоашца цхьана тIом беш хиннача шоай союзникашта а шоашкара бокъонаш увттае гIийртар уж.

Ши шу совгIа хьалха Германеца еча машара договорах йола воай проект араьяккхар вай. Вай хьалха хиннача союзникий а, кхыметтел, немций шоай а хьаштаашта духьал долаш хIама дацар цу тIа.

Антигитлеровски коалице кхыболча берригача а союзникашта цхьана хинначул дукхагIа зе-зулам хиннача Советски Союзо йоах, Европера хьал лерттIа вIаштIехьдоаккхаргдолаш, Германе шинна а паччахьалкхенна юкъера гIулакхаш тоадергдолаш машара договор е. ХIаьта ВIашагIкхийтта Штаташ, Англи, Францци Германе Федеративни Республикаца цхьана машара договор оттае безам болаш яц, хьдда доаца а кхераме а дола хьал лоаттаде гIерт уж. Машара договор оттаяра наькъаца дIабахача тIемах юхедисараш дIадаха тигац цар, Малхбузерча Берлине оккупационни режими шоай эскари лоаттаде а гIерт.

ХIара сага хов, нагахь санна из хьаькъалах телха веце, машара договор оттаяр паччахьалкхенашта юккъера гIулакхаш тоадара никъ болга. Машара договор оттаяйта ца тигар, Малхбузерча Берлине оккупационни режим чIоагIъяр «шийла тIом» дIахо бахьара тIадерзадаь гIулакхаш да. ХIаьта хьанга оалалургда бокъонца болча тIемаи «шийлача тIемаи» юкъера доазув мичахь да? Кхетадеш деций «шийла тIом» бокъонца болча тIема еш йола кийчо хилар, тIом бе Iоабу низ хилар.

Аз из дувц Германеца машара договор елга дIаьхдалар мел чIоагIа, цIенхаштта кхерам бола гIулакх да массане а кхетадолда, яхаш.

Германеца машара договор а е Малхбузен Берлинах мукъа город а хилийта вай аьлча, тIаккха вай бехке ду цу городе чуваха йолча бокъонех малхбузера паччахьалкхенаш яха гIерт шо, яхаш. Из нийса йоацаши кхетам боацаши яь уйла я. Малхбузерча Берлина шийн лоIаме город хилара статус елча, цу городаца экономически культурнии гIулакх леладе безам мел болча дунен дерригача мехкий бокъо а торо а хургьяр духьале йоацаш уж гIулакхаш кхоачашде. Цхьабакъда, из дича, Малхбузерча Берлине чуйоагIа коммуникацеш шийн территоре тIа гIолла чакхйоалача мехкаца соглашени е езаргья. Из нийса хургда. Из ца дича Малхбузен Берлин шийна чухь йолча паччахьалкхен суверенитета кхерам тIаоттаргба.

Малхбузерча паччахьалкхений правительстваша йоах, Малхбузерча Берлине баха нах шоай лоIамеи паргIатеи хилар лорадергда, аьннад шоаш. Бакъда, Берлинах йиъ оагIоно яьча соглашенеш тIа Америка ВIашагIкхийттача Штатий, Англе, Франце цу декхарех хьоадаь хIама дац. Малхбузен Берлине бахача наькъа кортамукъал лораярах йолча идеяна шийна саг духьал хила вагIац. Кхычо а доацаш, Советски Союзо йоах, Малхбузерча Берлинера политическии социальнии режим цу цу бахача наха маеззара хила еза.

ТIаккха Малхбузера Берлин шийн лоIаме хилара тIагIерташ а цу городе чувахара духьаленаш увттаеш а хIама дац. Вай хьалха даьхад, хIанз хьалха а доах: машара договор яро Малхбузен Берлин шийн лоIаме хулта Iалаш а дергда, Малхбузен Берлина арахьарча дуненца дола бувзамаш кхоачашделга вIаштIехьа а доаккхаргда.

Кхетадеш ма дий, Малхбузерча Берлине чуваха мукъа хилара дош къоастадеча хана дунен халкъашта тIаийцача юкъарча нормаша яххар де дезилга, вешта аьлча Берлине чубода никъ чакхбоала территори йолча мехка правительства бартагIа мара де йиш йоацилга.

Иштта дола тIулакх массане а нийса лерхI. ЛерттIа лархIа йиш хIана яц Малхбузерча Берлине чуваха Германски Демократически Республикагара мукъа бехилга? Малхбузерча Берлине долха лаьттара наькъаш цун территоре тIа гIолла ма долхий, хи тIара наькъаш а цун территоре тIа гIолла ма долхий, фецара наькъаш — уж а цун территоре гIолла долх. Цудухьа машара договор оттаьчул тIехьагIа Малхбузерча Берлинаца бувзамаш долча мехкий Малхбузерча Берлине чувахара а цу городаца бувзамаш леладара а порядках Германски Демократически Республика правительстваца дувца дезаргда.

Хила ца доагIа цхьаккха хIама дац вай дувцар. Иштта леладаь цхьатарра бокъонаш йолча ерригача паччахьалкхенашта юкъера гIулакхаш массаз — бIаьшерашка, дуккхача бIаьшерашка леладаь хила а мег. Из порядок вай дага лаьца яц, из йолаш я де-факто хинна ца Iеш, де-юре йолаш а, дукха ха хьалха денз юкъара бокъо йолаш хьайоагIаш а я.

Машара договор е а цу ларда тIа Малхбузерча Берлинера хьал лерттIа тоаде а Советски правительствас яхилга цунна машар безилга да, паччахьалкхений вIаши долча гIулакхашта юкъе новкъа а кхераме а мел хургдар деррига а дIадаккха безам хилар да. Социалистически мехкаша доацаш, кхетам болча уйлана духьал а яьнна, машара договор яра мукIарло ца деча, той шоана, шоаш яьккха я яхача Малхбузерча Берлине оккупационни режим лоаттае гIертача малхбузерча паччахьалкхенаша хьеду дунен тIа дов. Из машара политика яц, из паччахьалкхений вIаши долча гIулакхашта юкъера эгтара а элементарни нормаш телхаелга да. Из да дунен халкъашта юкъера гIулакхаш Iалаьмате чIоагIа кхохкаденна долаш лоаттаде гIертилга, цул а совгIа, тIема кхерам тIатувсилга.

Советски Союзи вай доттагIийи тIом безаш бац, вай болабергбац из. Цхьабакъда вай воай суверенитет лораеш, воай кортамукъали воай лоIаме хилари лорадара сий дола декхар кхоачашдеш хургда.

Нагахь санна, моллагIа бале а, цхьа мохк машар а бохабаь, наьха доазон тIа боале, — лаьттарча, сигларча, хи тIарча, — агрессех тIехьа тIа мел хургдолчох бехктокхаме хургба из, цунна меттахьа хIама а тохаргья.

Сои Кеннедии вIашагIкхетарах, тха хиннача къамаьлех лаьца дукха дувц дунен кепайоазон тIа. Царна юкъе ВIашагIкхийттача Штаташка а, Англе а, Франце а, Малхбузерча Германе а дукха дувц хьаькъал дола хIамаш. Аз-м дувцац Германски Демократически Республикахи кхыча социалистически мехкехи. Цхьабакъда долаш да Советски Союзаца переговораш яра духьал дола, коммунизмана духьал крестови поход яра нах тIахьехаш дола кхетам боаца, эгIаздаха тIозараш. ТIа-тIа дукхагIа керда провокацеш вIашатIъехк цар. Вене тхо вIашагIкхетача хана Германе Федеративни Республике реваншисташ дуккханахьа вIашагIкхеташ моттигаш хилари цига Аденауэра а боннски правительства кхыча кулгалхоша а тIема хьакъехьа къамаьлаш дари шийн бахьан доацаш дацар.

Дунен халкъашта юкъера хьал тоадалара духьалбараша керда йоккха провокаци йолаяй Малхбузерча Берлине. июнь бутт болабелча денз Малхбузерча Германе парламента комитетий заседанеш ю цига, хIаьта 16 июне бундесрата заседани хургья, Малхбузен Берлин цIаккха а Германе Федеративни Республикана юкъе хинна а е хIанз юкъе а йоацашехь. Хетаргахь Малхбузерча Германе шийна чухь провокационни гIулакхаш леладара эша «вахара паргIато» тоъац.

Социализмана духьал эгIазбаха хиларо тувлабаьча наха мел Iовдала гIулакх де карагIдаргда тешал деш я укх деношка канадско-американски межпарламентски группа араяьккха заявлени. Уж парламентареш гиенаш санна IувгI, ядерни тIема кхерам тIатувс цар. Царна шоай лаьтта тIом бIаргабайнабац. Уж тIем тIа хиннаб е хиннабац хац сона, цхьабакъда, дика кхетадеш да, цу деятелашта термоядерни тIом яхар фуд ца ховлга, нагахь санна уж шоай а царца цхьана кхыдола а мехкаш довнала дахийта тIерте. ХIанз моллагIа тIом, ядерни бар боацаш, вешта бар болалойя а, из долла хIама хIалакдеш бола ракетно-ядерни тIом а хинна дIаотта тарлургба. Шоаш тIема чу кховса тIертача Iовдалашта смирительни кочамаш тIаювха еза халкъаша.

Европа халкъашта хов тIом яхилга фуд. Дунен шин тIема юкъе дакъа лаца дезаш хилар вай, 20 шу хьалха советски халкъа качбера тIом, вай исторе чухь эгтара а къизагIеи дукхагIа цIий Iодохийташи бола тIом. МоастагIа Москван наIарга кхаьчавар, из Волга тIа эттавар, советски территоре дикка дакъа дIа а лаьца, цу тIара дар хIалак дир цо. Цхьабакъда Советски Союз тIавенача моастагIчоа духьал а эттар, цу тIем тIа кот а яьлар. Вай Берлине кхаьчар, тIом хьоабаьрашта таIазар а дир.

Цхьаькха а дунен тIом хилийта безам бац вай — машар беза вайна. Германски Демократически Республикерча немцашца дика барт вIашагIкхийттаб советски халкъа. Советски Союзаи Германски Демократически Республиканеи юкъе эгтара дикагIа дола гIулакхаш эттад, вIаши моастагIал ца а леладеш, доттагIал леладе дезаш хиларах, из доттагIал пайдана а шинна а халкъа гIойле йолаш а хиларах чIоагIа тешам беннаб. Малхбузен Германерча немцашца а дика гIулакхаш хилар лов советски наха. Вай халкъа безам ба французашца доттагIал леладе. Царца цхьана тIом баьб вай гитлеровски Германена духьала, хIаьта вайх хIаранена шийнна дайзачох хайнад фашизм яхар фу я, тIом яхар фу я. Вай безам ба англичанашца, американцашца, норвежцашца, лаьттан тIа машар оттабар духьа вайца цхьана тIом баьча, антигитлеровски коалицеца хиннача кхыча халкъашца доттагIал леладе. Цхьаккха бахьан дац вай моллагIа дале а долча халкъаца дов даккха, вай безам ба дунен тIарча деррига халкъашца доттагIал долаш а барт тайна а даха.

Цу гIулакха кхыча мехкашца цхьана Германеца машара договор де вай йоах Советски Союзо. Машар безаш долча цу гIулакхах йоах кхерам тIатувсилга да, кхыметтел агрессе акт а я из! Цхьабакъда, иштта дувца йиш яц вай дагардарех доацар дувца, уж харцахьдаха, халкъий сакхетам харцон дохьаж а теха тувлабе безам болчар мара.

Вай массанега а дехар ду воаш яхар нийса кхетадар: кхы тIехьатетта йиш яц Германеца машара договор делга. Европера гIулакхаш машарца къоастаде деза укх шера.

Германена духьала тIом баь деррига мехкаш вай тIахьех, машара конференци хьаелла барт вIаштIехьбаьннача хана, цунна юкъе дакъа лацара. Машара договора кулг яздарах ца яздарах латтац хIанз тIулакх, из латт — из машара договор хIанзарча шинна а германски паччахьалкхенашца — Германски Демократически Республикацеи Германе Федеративни Республикацеи дергда-хьогI, е цхьан германски паччахьалкхенца дергда-хьогI яхача а машарца къоастадеча юкъе дакъа лоацаш Германена духьала тIом беш мел хинна паччахьалкхенаш хургья-хьогI, е царех цхьаяраш мара хургьяц-хьогI яхача а дешаех.

Цхьадолча мехкий правительстваша хьалххагIе а хьахьийнад шоаш машара конференцена юкъе дакъа лоацаш хург ца хилар. Бакъдар аьлча, Советски Союза хала хетаргда, нагахьа санна моллагIа а паччахьалкхенаш германски машара договора кулгаш ца яздеш юстара йовле. Вай массаза а гIийртад, хIанз а гIерт германски дош машарца къоастадара юкъе дакъа лоацаш антигитлеровски коалицеца мел хинна мехкаш хилийта.

Цхьабакъда, нагахьа санна цхьадолча мехкаша машара договор дара хьакъехьа еча переговорашка дакъа лаца ца туге а, цо вай совцадергдац, хIаьта цига дакъа лаца безам болаш долча вокх мехкашца цхьана вай кулг яздергда германски шин паччахьалкхенца деча машара договора. Нагахьа санна Германе Федеративни Республика машара договора кулг язде безам ца хуле, вай цунна кулг яздергда машара договор де шийн безам хилар хIанзале хьакхайкадаьча а шийн территоре мукъа город Малхбузен Берлин хилийтара раьза хиннача а цхьан Германски Демократически Республикаца.

Малхбузехьарча цхьабараша кхерам тIатувс вайна, нагахьа санна вай машара договора кулг яздойя, из шоаш лоархIарг а дац, кхыметтел, из кхоачашдара новкъарле яр духьа герз юкъе а доаккхаргда шоаш, яхаш. Гучох, хIанз кхы тайпа ханаш хилар дуцлу царна. Нагахьа санна Советски Союзаца низа позицера леланяь политика хьалхагIа а мегаш хиннаеце, хIанз хIаьта а вета а чакхъярг мичай из. Паччахьалкхенашта юкъера гIулакхаш низаца къестадара духьала я Советски Союз. Паччахьалкхенашта юкъера къовсаме дола дешаш машарца къестадара тIехьа да вай. Цхьабакъда, моллагIча низа духьалъотта йиш я вайга, хIаьта воай хьашташ лораде хIамаш а я вайга.

Вене вIашагIкхийттача хана цу тайппара тхо датадаьлар Лаосерча гIулакхий хьакъехьа а лаосски дош машарца къоастадара хьакъехьа а.

Цу хьакъехьа оттаьча коммюнике тIа йоах, ВIашагIкхийттача Штатий президентеи Советски Союза Министрий Совета Председателеи «цIаькха а бакъдир лаотянцаша шоаш хержа правительство керте латта нейтральнии шийн лоIамереи Лаос а из нейтралитети Лаос шийн лоIаме хулгеи Iалашдеш йола дунен халкъашта юкъера соглашенеш а шоаш хьаллоацаш хилар, хIаьта цунца дувзаденна цар бакъдаь хьалъийцар Лаосера тIом бокъонца соцабелга лоархIамера гIулакх хилар».

Лаотянцаш — машар безаш халкъ да. Шийн лоIаме дегIаухача наькъа тIа баьннача цу мехко цхьаннена а кхерам тIа а тессацар, кхохкам духбувлаш йола моттиг а яцар из. Иштта дар империалисташа Лаосах шоай тIема плацдарм, агресси кийчъяра йола база е ларххIаца йолча хана.

Законах йолча принца Суванна Фумай правительствана духьала мятеж вIашатIъеллай. Мятежникашка герз а тIема советникаш а кхаьчар ВIашагIкхийттача Штаташкара. Цу мехка машар бохабир, доазол арахьара юкъе гIортар бахьан долаш йоккха цIи гIеттар, кхерам тIабахьаш бола тIом хьайр. Машара Iалаьмате кхераме дола гIулакхаш эттар Къулбехьен-Малхбоален Азе.

Американски оагIоно хIанз къайлахьац Лаосе кхераме гIулакхаш оттара бехке яр хьалхагIа хинна Америка ВIашагIкхийттача Штатий правительство хилар а лаьттан шара цу районе цо леланяь политика массаза а хьаькъале ца хинна хилар а. Укх шера март бетта т-н Кеннеде аьлар, ше керте латта правительство нейтральнии шийн лоIамереи Лаос хилийта гIертаргья аьнна. Советски Союзах аьлча, вай хьалхагIа а хIанз а хиннад Лаос тIема блокий бера герз а хургдоацаш, шийн лоIамереи нейтральнии паччахьалкхе хилара тIехьа, цу мехка чурча гIулакхашта цхьаккха а юкъе ца гIертара тIехьа.

Цу тайппара, Вене вIашагIкхетале хьалхатIа кхоачам боллаш бахьанаш дар Лаосера гIулакхаш машарца къоастадара хьакъехьарча деша барта доагIардола наькъаш лахара.

Президент Кеннедеца лаосски дош дувцача хана цхьатарра уйлаш нийсъелар тха. Аз аьлар, из дош къоастадара шийн лоIамереи нейтральнии Лаос хулга вIаштIехьдаккханза даргдац аьнна. Цунца цхьана доазол арахьара дешаш чура дарех хьдда хьакъоастаде деза. Лаоса чухьара политика къестае гIулакх дац е Советски Союза а, е ВIашагIкхийттача Штатий а, е кхыча мехкий а. Нагахьа санна Лаоса вахар а цун правительство а кхыча мехкаша шоашта товча тайпара увттаеш хуле, тIаккха из шийн лоIамера, нейтральни Лаос а йоацаш, арахьара доал деш йола Лаос хургья. Из хилийта йиш йолаш дац.

Лаосерча кхаь тайпара долча политически низаша шоаш вIашагIйолла еза шийн лоIамерча а нейтралитета а наькъаш тIа латтаргйола правительство. Советски Союзо могаергья из тайпа политика, хIаьта из хилийтара шийн низ мел кхоачар а дергда.

Из деррига а аз президент Кеннедега дIаьннад. Айса аьначох президент дика кхийтар аьнна хийтар сона. Цо аьлар, Лаосерча бахьа безача политически группировкашта воай шинна а мехка лоIам тIабахьа беза вай шийн лоIами нейтралитети лоархIаргйолча ларда тIа цхьа правительствои цун программеи оттаяра хьакъехьа царна юкъе барт вIашагIболлар духьа. Из тайпа гIулакх нийса лоархI вай.

Вай чIоагIа дог тийша да, Лаоса чурча гIулакхашта цхьаккха а юкъе лелха йиш ца хиларах, кIана аьлча моллагIа цхьа мохк юкъе гIортар тIехье чIоагIа кхераме йолаш хургдар. Лаосски проблема къоастаелга хьожаш а лоралуш а де деза. Лаосера гIулакхаш машарца къоастадара йола торонаш толхаергйола хIама ца нийсдалийта хьажа деза.

Цунца дувзаденна вай теркам тIабохийт мятежникий эскарашка тIема советникаш болаш американски эпсарех пайда ийбар, къаьстта цхьан политически группировкагахьа а долаш чурча гIулакхашта юкъе гIертилга хилара. Из тайпа тIулакх Лаоса нейтралитета политика лархIарца тарлуш а дац, туччахьа цун чурча гIулакхашта юкъе гIертилга а да. Американски оагIоно из тайпа юкъе гIертилга сихагIа ме дут, дикагIа ца. Нагахьа санна мятежникашта новкъостал деш йола хIанзара политика дIахо йоде, событеш дегIайоагIалга тIехье во йолаш хургда.

ВIалла хилийта йиш йолаш дац, Америка ВIашагIкхийттача Штаташкарча цхьабараша Лаосе форда гIашлой эскар дахийтара а къаьсттача тIема соединеней новкъосталца цига тIом бикъбара а планаш хIанз а юташ ца хилар. ВIашагIкхийттача Штаташка партизански соединенеш оал царех. Йолчча бесса аьлча, уж соединенеш Америка ВIашагIкхийттача Штатий доал деча гIозарашта ца еза режимаш латтача мехкий халкъашта духьал къовсам лелабе лаьрхIа йола диверсионнии подрывнойи отрядаш я. ХьалххагIе а ала йиш йолаш да, уж тайпа гIулакхаш леладераша тIехьагIа шоашта царех хургдарий лоархIам баь ца хилар.

Нагахьа санна Америка ВIашагIкхийттача Штатий правительство бокъонца Лаосе машар бе безам болаш яле, Женеве еш латтача переговорашка сихагIа толам баккхара новкъостал де деза цо. Лаосе тIом соцабара хьакъехьа даь хинна договор телхадеш моттигаш я яхаш, тайп-тайпара доаца бахьанаш а лехаш, цхьанне а новкъарле е йиш яц цу переговорашта. Нагахьа санна из тайпа моттиг хиннаяле а, цунна бехке дараш къаман-патриотически низаш дац. Из дика хов американски оагIонна а Лаосерча цун тIема советникашта а.

ДIахо а воай низ кхоачар дергда вай Лаосера гIулакхаш машарца къоастаделга Iалашдара. Цунна тIахьех вай Женеве еча переговорашка дакъа лоацаш йола вож ерригa паччахьалкхенаш а.

Вай лоархI, нагахьа санна тIом хилар а ца дезаш, машар хилар дезе, тайп-тайпара социальни системаш йолча паччахьалкхенашта юкъера гIулакхаш машаре дахара ларда тIа вIаштIехьдаха дезаш хилар.

Президент Кеннедеца къамаьлаш деш гучадаьлар, паччахьалкхенаш машаре яхара хьакъехьара дош оаха тайп-тайпара кхетадеш хилар. Президента даьча къамаьла маIандар малхбузехьарча паччахьалкхений доал деча гIозарашта ца езаш йола порядкаш шоай мехкашка оттае гIертача халкъий болама духьала сунт оттаелга.

Нагахьа санна из никъ лоаце, кхыча паччахьалкхенашта тIахьожам лоаттабе, цигарча порядкашта цхьаккха хувцам ца бе аьнна соглашенеш е а декхараш тIаэца а деза, кхыметтел цу порядкашта духьала халкъаш гIувтте а. Нагахьа санна моллагIча цхьан мехка халкъа социально-политически строй хувца безам хилча из кхоачашдайта йиш йоацаш хул из.

Кхетадеш да, из геттара харцахьара уйла хилар, хIаьта вайга цунна раьза хила йиш а яц. Цхьанне а низ кхоачаргбац халкъий кортамукъаленцара безам юхатоха. Халкъаш тоIадаь доахкадеш а царна эксплуатаци еш а мелйола режимаш чIоагIа яц, массаза а йолаш хила йиш йолаш яц. Халкъашта эксплуатаци еши уж тоIадаь доахкадеши йола система мелла чIоагIача хIилланца вIашатIъелла яле а, халкъаша кортамукъале а йоаккхаргья, шоаш тоIадаь доахкадераш тIера дIа а кховсаргба. Общества вахар чура общественнии политически хувцамаш хиланза яргйоаца процесс я. Паччахьалкхен деятелашта юкъе барт вIаштIехьбаларах тийша хIама дац цун. Нагахьа санна из уйла йоацаш дола хIама дага а деха, моллагIвар цу деша хьакъехьа мичча бесса барт вIаштIехьбаккха гIертача, цо хьахьокхаргдар шийн кара хIама ца хилар а цунен чу хулаш йола событеши хувцамаши ше кхета ца деш хилар а.

Прогрессага, дикагIа долча вахарга долхача халкъашта цхьаккха тайпа духьале йогIа йиш яц. Из хьахьекхад адамаш дегIаухаш хьа мелбенача наькъо. Шийн хана рабовладельчески строй хиннай, цунна когаметта феодализм енай, цунна а когаметта капиталистически строй эттай. Цхьан строя когаметта кхы строй ийттай, хIана аьлча керда строй прогрессивнегIа хиннай.

Великобритане колониальни Iазапа духьала лоаттабаьча къовсаме хьахиннача Америка ВIашагIкхийттача Штатех шоаех лаьца масал доаладе мегарда. Американски халкъо чIоагIа кортамукъален къовсам лоаттабаь, герз бе а делла яьккхай цо кортамукъале. Шоай хана Америка ВIашагIкхийттача Штаташа событеш цу тайпара дегIаяккхар нийса лаьрхIад. ХIаьта хIанз реакционни режимашта, шоаш тоIадаь доахкадерашта духьала къовсам лоаттабе аьнна халкъаш гIайттача ВIашагIкхийтта Штаташ цу мехкий гIулакхашта юкъе гIорта гIерт, цига къаьнара порядкаш йитар духьа.

Капиталистически паччахьалкхений викалий безам ба кортамукъален идеяш, марксизма-ленинизма идеяш яржаргйоаца средство лаха. МоллагIча цхьан капиталистически е колониальни мехкара халкъ, шийна тIерча стройна раьза доацилга а хайташ, из строй хувца, халкъа хьаштацца тарлуш йола порядкаш оттае гIертача, капиталистически мехкий правительстваша сихха дIаьхьув коммунистий гIулакхаш да уж аьле. Москван кулгах да из яхаш дувц, и. кх. дIа. Цу тайпара доаца хIамаш дага а лувцаш кхыча мехкий чурча гIулакхашта юкъе гIорта бахьан лех цар.

МоллагIча мехкарча реакционни низашта империалистически паччахьалкхенаша деш дола новкъостал боккха кхерам болаш а чIоагIа цатоамаш даха тарлуш а да. Советски халкъи машар безаш дола вож халкъаши моллагIча а мехка чурча гIулакхашта юкъе ца гIертара чIоагIа тIехьа да. Из машар Iалашбара хиланза даргдоацаш гIулакх да.

ХIара халкъа бокъо я къаман лоIам а кортамукъале а йолаш даха, хIаьта цхьаккха паччахьалкхе кхыча мехкий чурча гIулакхашта юкъе гIерта езаш а яц. Капиталистически мехкашта юкъе классови къовсам латт. Шоаш тоIадаь доахкадерашта, реакционни режимашта духьала къовсам лоаттабу халкъаша. Барт вIаштIехьбаккхарца нийсъе йиш йолаш процессаш яц уж. Цу деша хьакъехьа барт вIаштIехьбаккха безам болчо хьахьокхаргда ше исторически событеш ца кхетаеш хилар, общество дегIаахара событеш шийна ца йовзаш хилар.

Вайна хетачох малхбузехьарча державаша, къаьстта а ВIашагIкхийттача Штаташа кхетаде дезаш дола керттера хIама да хIанз социализм дунен тIа тешшаме чIоагIъенна хилар, хIаьта из бакъдар хувца низ кхоачаргболаш цхьаккха а вац. Ховш да, социалистически строй дIаяккха лаьрхIа планаш малхбузехьарча державай доал деча гIозарий хинна хилар а йолаш хилар а.

Цхьабакъда, уж тайпа планаш еха а ехай, йохарг а я. Дунен тIа ши социальни система хилар ховш хила а социалистически капиталистически паччахьалкхенашта юкъера гIулакхаш царна юкъе машар тIехь, барт-цхьоагIо хургйолаш нийсде а деза. Машар Iалашбара паччахьалкхенашта юкъерча гIулакхий нийсаIа бола никъ из ба.

* * *

Из дар, новкъостий, Америка ВIашагIкхийттача Штатий президентаца са хиннача къамаьлий хьакъехьа са шоана дувца безам хиннар. Деррига цар гIулакхаш чулаьцача раьза хилар со цу къамаьлашта. Нагахьа санна, из вIашагIкхетилга дувца доагIарий, эшаш дарий из, аьнна оаш сога хаьттача, аз уйла а ца еш, жоп лургдар — из тайпа вIашагIкхетар эшаш дар, цул а совгIа, де дезаш а дар, аьнна.

Америка ВIашагIкхийттача Штатий президентаца оаха къамаьлаш деча хана, е цу оагIоно а е укх оагIоно эгтара бIарзатIа дола дешаш ца оттадеш а ца дувцаш а къаьхка дитанзар. Туччахьара къамаьл хиннад аьнна ала йиш йолаш да. Терко еш хьежар тхо Америка ВIашагIкхийттача Штатий правительства позицега, йолчча бесса йийцар дуккхача доккхийча дунен халкъашта юкъерча дешай хьакъехьара Советски правительства позици. Бакъдар аьлча, цхьаннена а дага хиннадац массадолча хIамашта тха барт вIаштIехьбаргба аьнна — вай шин паччахьалкхено хьош дола наькъаш вIаши сов гаьна да цунга даха дог хиларга дилача. Низ болча вай шин паччахьалкхен правительстваштa тIалаттар боккха бехктокхам болга президента Кеннеде кхетадеш хилар тIа сецар са уйла. Теша ловра, саготатIа дола дунен халкъашта юкъера гIулакхаш къестаде, чIоагIача машарга, Советски Союзаи Америка ВIашагIкхийттача Штаташтеи юкъера гIулакхаш тоадарга бодача новкъа духьале еш дада тIой дIадаха йиш хургйолаш из бехктокхам дIахо а кхетабеш хургхиларах.

ХIанз а вай шин мехка юкъера гIулакхаш тоадара эшаш дукха хIамаш да, хIаьта Советски Союза бехка а нийсденнадац из гIулакх. Цхьабакъда, советско-американски гIулакхаш тоалургдола ха хургхиларах теша лов вайна, хIаьта деррига дунен халкъашта юкъерча хьала цо гIойле а ергья.

Деза новкъостий! Оаха Вене ха ца йоаеш болх бир ала йиш я. Сийлахь-йоккхача Советски Союза хьалхара даха тхо хилар оаха кхетадеш хиларо бIу болийтар тха, аттача даьккхар тха декхар. Тхона ховра вай ленински арахьара политика дерригача советски халкъо, социалистически мехкий халкъаша хьаллоацаш йолга. Дерригача дунен тIарча бIаьш миллионаш болча наьха безам ба вайца. Советски правительства дIахо а бокъонца йоагI-йоагIача тайпара чакхйоахаргья машарца дахара йола ленински политика, халкъашта юкъера машари доттагIали чIоагIдара политика.

Баркал хилда шоана, деза новкъостий, оаш терко еш ладувгIарах.

Iадика хийла шун! Бийса даькъала хийла.

Отчетно-харжара собранешка

Массанахьа а хьалхле коммунисташка хила еза

Укх шера хьалхе а дань 3500 тонн баьца даараш Грознерча консервни комбината дIадала лаьрхIа я Грозненски районерча «Арлунский» совхоза коллектив. ССКП XXII съезд хьаеллача деношка кхоачашде лаьрхIад из сийлахь декхар юрта боахама къахьегамхоша. Из дар укх деношка хиннача отчетно-харжара собране совхозерча коммунисташа белгалдаьккха керттера декхар. ЛоархIамера къамаьлаш дир коммунисташа из декхар кхоачашдара де дезараш дувцаш, производства торонаш гучайоахаш, царех пайда а эцаш къахьегама овсарле лакхъяра наькъаш дувцаш, хIаьта иштта цу хьакъехьара керда хоржача партийни бюро декхараш дувцаш.

ДIахо йодача хана де дезараш белгалдахалехьа, собране хиннараша бокъонца баьшхар партийни бюро отчетни ханна баь болх. Партбюро секретара нов. Иванийяс ший доклада тIа хьадийцар, производственни декхараш кхоачашдара совхоза коллектив оарцагIйоахаш партийни организаце дань балхаш, партийни тIахьожама комиссеша а, профсоюзнии комсомольскии организацеша а дань балхаш, дика дараш а кхоачамбоацараш а белгала а доахаш.

Во дац совхоза дIадахача 1960 шерара производственни хьоккамаш. 480 эзар сом (къаьнача ахчанца лаьрхIача) пайда баьб совхозо, тIехкхоачашъяьй баьца дaараши сомаши дахара планаш.

Дика дIадоладаьд совхозо кхашкара балхаш укх 1961 шера а. Планах 315 гектар дIае езача хIанзале а 305 гектар дIайийна яьннай совхоз. Цу дешо хьахьокх, 336 гектар баьца дaараш дIаде аьнна ше тIаийца декхараш совхоза коллективо сийленца кхоачашдергхилар.

Цхьабакъда, уж производственни толамаш гаьнна дукхагIа хургдар, болхлошта юкъе политико-массови болх дикагIа баьбаларе, партийни бюро а цун членаша а производства гIулакхий дукхагIа йоакхо яьяларе.

Нов. Иванияс белгал-м даьхар политико-массови балха юкъера кхоачамбоацараш, профсоюзнии, комсомольскии организацей балхащцара кхоачамбоацараш, хIаьта иштта дийцар цо бюро члений балхащцара кхоачамбоацараш а. Бакъда, ший адресах критика кIезига йир цо. Из декхарийла вар эггара хьалха ший балхацара кхоачамбоацараш гучадаха, хIаьта иштта коммунисташкара боагтIача тайпара болх хьабехаш ше ца хилар дувца.

Пренеех къамаьлаш даьча коммунисташа даха доагтIача бесса гучадаьхар партбюро балхацара лоархIамера кхоачамбоацараш.

Сомий бешамий бригадерча болхлочо нов. Базгиева дийцар партбюро секретарь нов. Иваний производственни участкашка кIезига хулаш хилар. Къамаьлаш даьча дукхкача коммунисташа хьахьеккхар партийни тIахьожама комиссеша (председателаш нн. Солодови Ржевскийи) болх эсала бар, конкретни экономикаи, агротехникеи, механизацеи дешай е еззача тайпара йоакхо цар ца яр.

Тракторни бригада бригадира нов. Дергоусова дийцар механически мастерски ца хилар бахьан долаш трактораша а кхыдолча юрта боахама технико а дукха балха ха йоаеш хилар а цхьа лоадам боаца оатхал тоае езаш хилча, РТС-е аха везаш хилар. Коммунистически къахьегама коллектива цIи яккхайтар духьа къахьегаш я из бригада. Коммунисташа белгалдаьккхар цу бригаде къахьегама дисциплина телхаеш моттигаш нийслуш хилар. Цхьабакъда, нов. Дергоусова ше къамаьл деш цхьаккха хIама аланзар дисциплина тоаяра хьакъехьа.

Ший доклада тIа нов. Иванийяс йийцар боарамал тIех дуст а теха, укх бIаьсти парникашка дукхха рассада йоаяь хилар. Цу деша бехке ба аьнна цIераш яьхар цо керттерча агронома Перлова, баьца даарий участка заведующе Ржевске, иштта кхыбарий. Цо дувцанзар партбюро цу хьакъехьа даьраш, вешта аьлча бехкебараш бехктокхаме озар ца озар.

Пенсионера нов. Селина, школа заведующе нов. Базгиева, керттерча бухгалтера нов. Цигипа, иштта кхыбараша эсала лел яхаш дийцар кагирхой коммунистически сакхетам лакхбара гIулакх, комсомольски организаце болх. Отчетни ханна цхьаккха а комсомолец кийчваьвац ССКП кандидаталла хьаэца. Геттара кIезига ба нохчийи гIалгIайи къамех бола комсомольцаш, хIаьта нохчийи гIалгIайи кагийча кхалнахах вIалла а бац комсомольцаш.

Дика вIаштIехьбаьккха хиннабац партбюро совхозе агиткоплектива болх, лекторски пропаганда, пенгазетий болх. Цу дешаех къамаьлаш дир баьца даарий бригада бригадира помощника нов. Зыкина, учетчица нов. Налитовас, керттерча агронома нов. Перлова, иштта кхыбараша.

Баьца даарий бригада бригадиро нов. Абраменко нийса критика йир партбюрона, социалистически яхьа итогаш яра гIулакх дукхагIа долча даькъе формально леладеш хиларах.

Мелиоратора нов. Золина белгалдаьккхар совхозе клуб, бани, школа хьалъе езаш хилари кердача партбюро цу гIулакха лерттIа доал де дезаш хилари.

Коммунисташа цIенхашттара критика йир рабочкома председатела нов. Долговна, кхалнаьха совета председатела нов. Войтенкована. Къаьстта белгалдаьккхар цар нохчийи гIалгIайи кхалнах общественни вахара юкъе озара лоадам болаш хIама деш ца хилар.

Партбюро балхацара лоархIамера кхоачамбоацар да яхаш дийцар собране партийни организаци дегIайоагIаш ца хилар, ерригача отчетни ханна цхьа саг мара парте хьаийца ца хилар белгал а доаккхаш.

Совхоза директора нов. Асеева, керттерча агронома нов. Перлова, иштта кхыча коммунисташа белгалдаьхар совхоза боахам тоабара наькъаш: агротехника яххача бесса дIайийнача хIамашта гIулакх дар, халача балхашта механизаци яр, балха учети алапей гIулакхи нийса леладар, и. кх...

Партийни организацена а, хIара коммуниста а, ерригача совхоза коллектива а хьалхашка латтача декхарех йола постановлени тIаийцар собране. Цул тIехьагIа керда партбюро а хержар.

ХЬ. ГАЛАЕВ.

ССКП XXII-ча съезда сийленца накъа вахар духьа лаьцача социалистически яхье керда къахьегама коталонаш йоахаш хьавоагIа центральни ремонтно-механически завода токарь Шестаков Иван. ХIара бетта йола план 138 процент кхоачашъе, балха юкъе рационализаторски предложенеш кхахьа, ше арахецаш йола продукци дика а тIехдика а хилийта социалистически декхараш тIаийцад цо. Цул совгIа коммунистически къахьегама сийлен цIи яккха гIерташ къахьегаш ва Иван. Шеко яц, ше тIаийца декхараш толамца цо кхоачашдергхилар.

СУРТА ТIА: токарь И. Шестаков.

И. ПЛИЕВА
тексти сурти.

Яхье баьннарий итогаш

Кхоачашде декхараш

ТIаийца социалистически декхараш кхоачашдара шоайла социалистически яхье баьннаб Сунженски района «Победа» яхачеи XIX-ча партсъезда цIерахчеи колхозашкара къахьегамхой. Доккхий декхараш да «Победа» яхача колхоза къахьегамхоша укх шера кхоачашдара тIаийцараш. Ялх бетта 5490 центнер шура, 1460 центнер дулх доккха дезаш бар уж паччахьалкхенга, хIаьта 15-ча июне кхаччалца ехкай 5750 центнер шура, кхоачашдаьд дулх доххкара тIаийца хинна декхараш а. Укх цхьан-шин дийнахьа фуьаш доххкара тIаийца ах шера декхараш а кхоачашдергда оаха, йоах цар.

Ала дезаш да уж декхараш кхоачашдара колхоза дояркаша чIоагIа къахьийгалга. Семилетка кхоалагIча шера хIара Iаттагара 2600 килограмм шура яккха лаьрхIадар колхоза дикагIйолча доярка М. Омельченкос, хIаьта дIабахача пхе беттеи ах беттеи яьккхай 1862 килограмм. Из декхарел а дукхагIа хул. Иштта дика къахьег доярка А. Грибенченкос а. Пхе беттеи ах беттеи хIара Iаттагара 1700 килограммал тIех шура яьккхай говзача доярка. А. Грек—1710 килограмм. Кхы дукхха а ба совхозе дика къахьегама толамаш даьха дояркаш.

Иштта хьоккамаш даха цар вIаштIехьдоал доаханна зоотехнически Iилмо яххача тайпара гIулакх дарах: хан-ханнахьа доакъар дехк, хий меладу, хан-ханнахьа детт, иштта кхы мел эша гIулакх ду. Берригача хьайбаш леладераша зоотехнически хьехам дика кхоачашбарах торо хиннай доахангара шура яккхара ах шера йола план пхе беттеи 10 дийнахьи кхоачашъе, хIаьта тIаийца декхараш а кхоачашдергдолаш да укх деношка. Доярка нов. Омельченкос дувц: Нагахьа санна ханнахьа ца деттаж цхьан дийнахьа доахан дисача, шолагIча дийнахьа хIара Iатто 2—3 килограмм кIезигагIа шура лу. ХIанз йIайхача хана, делкъийна Iийне лоаттаду доахан, цул тIехьагIа доажа а дийя сайриййна детт уж. Бийсанна кIаьд а денна шоаш Iодувшалц доажаду доахан. ХIара 8—9 дийнахьа хувц уж доажаду даьгIера. Уж деррига гIулакхаш бокккача лоархIаме да хьайбашкара дукхагIа продукташ яхара.

Дика вIаштIехьдаьккхад колхозе хьайбаш леладерий къахьегамца безам хургбола гIулакх а. ХIара бетта хан-ханнахьа хьийгача кьих доагIар дIател царна, цул совгIа дояркашта цар яьккхача хIара литр шурех 1 кепиг тIаккхет. Иштта кхыдола гIулакхаш а оттадаьд цига хьайбаш леладерий къахьегамца безам хургболаш. Хьайбаш леладечоа хов хIара дийнахьа ше мел ахча доаккх — из дIаяздеш хьоккхама доска доал ферме хьалтеха.

Кастта хургйолча ССКП XXII-ча съезда сийна керда социалистически декхараш тIаийцад колхоза хьайбаш леладераша: семилетка кхоалагIча шера шура яккхара йола план 11 бетта кхоачашъе лаьрхIад цар. Из декхар кхоачашдулургда хIанз санна дика шоай къахьегам вIаштIехьбаьккха уж дIачакхбоале.

«Победа» яхача колхозаца социалистически яхь лелаю XIX-ча партсъезда цIерахча колхозо. Доккхий декхараш да колхоза къахьегамхоша тIаийцараш. Паччахьалкхенга 8070 центнер шура, 1980 центнер дулх дохка лерхI цар укх шера. Цхьабакъда, шура йоххара ах шера йола план 78 процентни, дулх доххара план 41,5 процентни мара кхоачашъьяьц цар пхе беттеи ах беттеи. Иштта эсала толамаш дахара керттера дола бахьан да колхозе дикагIа болча хьайбаш леладерий опыт шерра дIайоаржаеш ца хилар, къахьегам лерттIа вIаштIехь ца баккхар. Бакъдар аьлча колхозе болаш ба опыт хьаIомае мегаргбола дика дояркаш, царех я дикагIа йола доярка С. Плиева. Пхе беттеи ах беттеи 135 процент кхоачашъяьй цо ах шера йола план. Иштта дика толамаш даьхад М. Полениковас а. Дика къахьега цар вIаштIехьа доал зоотехнически хьехамга ладувгIаш хиларах.

Хьайбай продукташ яхара план а тIаийца декхараш а кхоачашдара ерригa торонаш йолаш я колхозе, цхьабакъда цу гIулакха хайра оарцагIа балац шурий-товарни ферма а колхоза а кулгалхой.

Декхараш тIаэцилгах кхоачам хилац денна дош кхоачашде деза. Цу гIулакха ерригa шоай торонаш оарцагIъяха еза XIX-ча партсъезда цIерахча колхоза хьайбаш леладераша.

Б. БУЗУРТАНОВ,
(тха собкор).

ДИКА КИЙЧО ЕРГЬЯ ВАЙ КЕРДАЧА ДЕШАРА ШЕРА

(Республика общественноста социалистически декхараш)

Парте XXII-ча съезда даха доагтIача тайпара накъа дахар а «Школа вахарцара бувзам чIоагIбареи халкъа образоване система дIахо дегIайоалаярей хьакъехьара закон» толаме кхоачашдар а духьа лаьцача социалистически яхьа дерригача халкъаца цхьана юкъебахаб Нохч-ГIалгIай АССР общественности халкъа образоване болхлойи.

Школай болх эргабаьккха тоабар а кердача 1961—1962 дешара шераи ССКП XXII-ча съездаи яха йоагтIача тайпара накъа яха уж кийчъяр духьа республика партийни, советски, профсоюзни, комсомольски организацеша, общественносто, халкъа образоване органаша 1961 шера шоашта укх тайпара декхараш тIаэц:

1-гIа сентябрь тIаккхачалехьа планах 1961 шера хьалъе аьнна оттаяь школьни зданеш, школашта-интернаташта йола общежитеш, берий бешамаш хьалъе а болх бе йолаялийта а.

Колхозийи предприятейи чотах 6 школа, 22 мастерской, шиъ физкультурни зал хьалъе, 150 классни цIа хьатIаде.

1961 шера 1-гIа сентябрь тIаккхачалехьа республика школашта 49 сборно-щитовой цIа догIа.

Юрташкарча хьехархошта 148 квартира хьалъе (керда хьалъеча школашка — 48, банко дукхха ха а йилла деннача кредита чотах — 100).

Школашта е еза капитальнии текущии ремонт 15 август тIаккхачалехьа яь яккха, 1961 шера 25 август тIаккхачалехьа школашта, берий учрежденешта, юрташкарча школай хьехархошта шера кхоачамбалла йоаго хIама Iалашъе.

1961 шера школай лаьтташта егIа а цIендаь а тоаде, спортивнии географически площадкаш хьалъе а эшача хIамашца уж кийчъе а, школашта гонахьара ковнаши бешамаши карташ а яь чудерзаде.

Укх шера массайолча юрташкарча школашта гонахьа сомий бешамаш йогIа, массанахьа а сомийи вештеи гаьний питомникаш йогIа.

Производственни дешар хьехара гIулакх тоаде. Дешархой бригадаша тIаийца декхараш кхоачашделга Iалашде. Уж тайпа бригадаш массайолча юрташкарча юкъерчеи бархI шера йолчеи школашка вIашагIйоха, хьаттеи хьайбай боахами лелабара опыт Iомаеш дола балхаш доладе. 9—11-чеи классашкарча 1.200 дешархочоа токарий, слесарий, оператора помощникий, электромонтерий, столярий, хIамаш тегарий, кхыйола говзалаш Iомае.

Дешархой низаца колхозийи совхозийи кхашкеи фермашкеи хьалкхее:

хьажкIаш — 2.112 гектара тIа, цу даькъе гибридни яраш — 1.636 гектара тIа;

шекара свекла — 115 гектара тIа, хIара гектара тIара 294 центнер а йоаккхаш;

кроликаш — 4.360, оалхазараш — 32.900;

77.310 гектар долча лаьтта сомийи вештеи гаьнаш дIайогIа.

1961—1962 дешара шера республике производственни дешар а долаш 103 бархI шера йолеи 57 юкъереи школа болх беш хилийтара эша материальни хьалаш Iалашде.

Юкъерча школашкарча дешархоша производственни практика чакхйоахаргйолча колхозий, совхозий, промышленни предприятей, гIишлош еча организацей кулгалхой декхарийла ба царна кхоачамбалла хургйолаш болх бе моттигаш, оборудовани, инструменташ Iалашъе, производственни практикана кулгалде специалисташ оттабе.

Общественноста новкъосталца 7 шерагара 15 шерага кхаччалца ха йолаш мел долча бераша 1-ча сентябре занятеш дIайолаергйолаш а кердача дешара шера цхьаккха бер дIадаргдоацаш а гIулакх вIаштIехьдаккха декхарийла я моттигерча Советий исполкомаши халкъа образоване органаши. ХIара школе всеобуча фонд вIашагIйолла а, из хадданза совъяха а, цунах лерттIа пайда эца а. Республика школашка дешара ди дIаьхагIа долаш йола 150 группа вIашагIйолла.

Городашкарчеи районий централашкарчеи ерригача общеобразовательни школашка дешархошта кхача кийчбелга вIаштIехьдаккха. Сайрийнарча школашка хулача занятешта дукхха кагирхой юкъеозилга а дешархой тIера ца бувлийтилга а Iалашде.

Дийцад Нохч-ГIалгIай АССР халкъа образоване болхлой, промышленни предприятей, гIишлой, транспорта, колхозий, совхозий кулгалхой собранешка.

Шера план—11 бетта

Сийленца къахьегаш хьайоагIа Грознерча литейно-механически завода коллектив. Валови продукци арахецара пхе бетта йола план 115,2 процент кхоачаш а яь ах шера план укх деношка кхоачашъяра чIоагIа къахьег цо хIанз.

Безаме, цхьа барт болаш къахьегаш хьабоагIа нов. Х. Саркисянц мастер волча литейни цехера болхлой. Тайп-тайпарча къаман нах ба цига болх беш — нохчий, гIалгIай, украинцаш, чувашаш, эрмалой, иштта кхы а. Пхе бетта йола план 15 мая кхоачашйир цар. Дика къахьегарца белгалъяьннай Закаев Сулейма керте латта ваграншикий бригада а. Толамашца къахьег формовщикаша Шамрайс, Сатурьянца, заливщика Закаев Султана, иштта кхыбараша. Сменах йола нормаш 120—140 процент кхоачашгIю цар. Керда декхараш тIаийцад цеха коллективо — цо лаьрхIад 11 бетта йола план ССКП XXII съезд хьаеллача денга кхоачашъе.

Иштта ССКП XXII-ча съезда дикача толамца накъа яха лерхI механически цеха коллективо а. Коммунистически къахьегама сийлен цIи яккха гIерташ, дика къахьегаш хьайоагIа В. Комаров керте латта сборщикий бригада. Сийлен декхараш тIаийцад цу бригада коллективо. Масала, 10 бетта йола план съезд хьаеллача денга кхоачашъе, арахецача продукцега дIабода мах лохбе. Дика болх барца белгалбаьннаб Раимов, Попов, Амежнов, слесарь - ремонтник Ан Владимир, иштта кхы а. Дийнахьара нормаш 115—120 процент кхоачашъю цар.

Заводе шоай рационализатораш ба, масала нн. Зайцев, Малашенков, Комаров. Укх шера дукхха а рационализаторски предложенеш .тийннай цар.

Дика болх барал совгIа шоай кхетам массаза а лакхбеш ба завода болхлой. Цхьабараш сайриййна дешача школе, вожаш техникумашка, институташка дешаш ба. Масала, нов. Черномазов политехнически техникуме, Федоров нефтяной институте дешаш ба.

Р. ЦИЦКИЕВА.

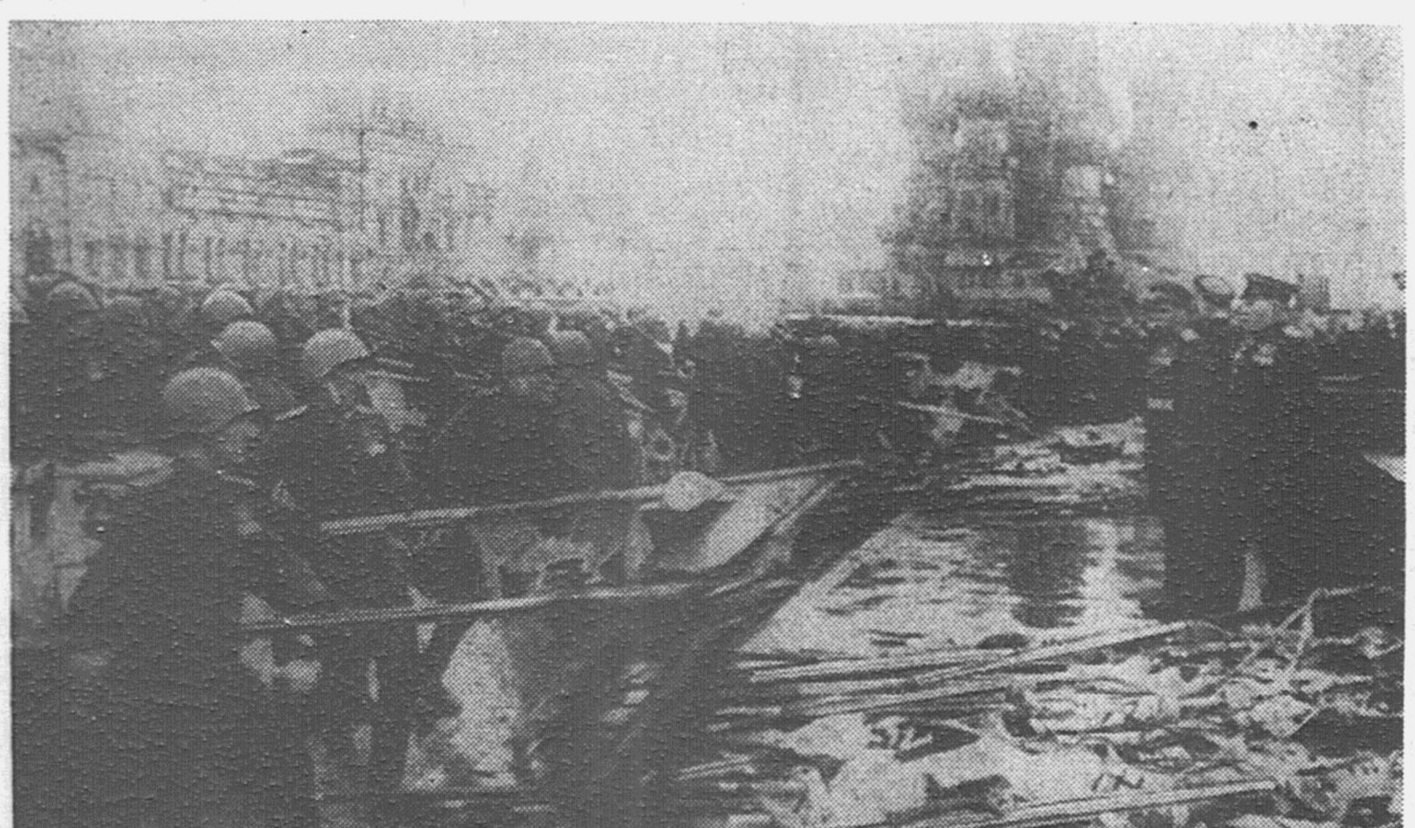

1945 шера 24 июне Москве ЦIеча майдан тIера Коталон парад.

СУРТА ТIА: ЦIеча Эскара тIемахой — параде дакъа лоацараш, эшадаьча гитлеровски эскара байракхаш Мавзолеяна хьалхашка Iойохкаш ба.

М. Альперта сурт.
ТАСС фотохроника.

Сийлахь-боккха Даьхен тIом хинна 20 шу дизарга

ДАЬХЕ ЛОРАЯЬЙ ЦАР

Советски халкъа цIаккха а дицлургдац ший Даьхен кортамукъали лоIами деналца лорадеш, Сийлахь-боккхача Октябра карагIдаьннараш лорадеш ше баьча Сийлахь-боккхача Даьхен тIема турпалера шераш.

1941 шера июнь бетта дар из. Тийшача балхах вай Даьхенца тIом болабир фашистски Германе. Коммунистически партеи Советски правительстваи баьча тIахьехамах дерригa советски халкъ гIеттар социалистически Даьхе лорае аьнна.

Сийлахь-боккха Даьхен тIом болча хана Москвана, Ленинграда, Сталинграда юхе, Кареле, Кавказе, Крыме, Украине, Белорусе, Польше, Венгре, Чехословаке, Германе хиннача бирсача довнашка Советски Даьхе бахьан цхьана болаш летар эрсий, украинцаш, узбекаш, гуржий, казахаш, киргизаш, дагестанцаш, нохчий, гIалгIай, черсий, кхыбараш.

Ший гIулакх нийсхо йолаши бакъахьареи долга ховш хиларо вай халкъа денал цIаккха ца хиннача тайпара уравттадора.

Цу тIем тIа къаьгга гучадаьлар бIаь шу хьалхагIа Фридрих Энгельса яздаь хиннар. Цо яздаьд, бокъонца йолча социалистически общества члено, нагахьа санна тIом хуле, ший Даьхе, ший кхуврч лорабергба хIанзарча эскаро механически Iомадаь гIулакхаш чамергIилгаш мо мара ца хеташ деналцеи майралцеи кхувссаш дIа а ухийташ.

Вай Даьхе лораеш майра летарашта юкъе шоашкара доагтIаш дола дакъа лаьцар Нохч-ГIалгIайчен тIемахоша. Немецко-фашистски захватчикашта духьала турпалера къовсам лоаттабарах царех ткъаь иттанел совгIа волча сага Советски Союза Турпал яха цIи еннай, эзараш болча тIемахошта орденаши медалаши еннай. Советски Союза Турпалех ба Х. Нурадилов, Н. Алексеев, А. Идрисов, И. Заболотный, Х. Магомет-Мирзоев, В. Гайдуков, И. Бейбулатов, А. Караев, И. Сухоруков, Н. Чевола, кхыбараш.

ТIем тIа денал дола гIулакхаш карагIдувларца белгалбаьннаб вай республикера тешаме къонгаш Висаитов Мовлад, Абадиев Японца, Картоев Жабраил, Амаев Махьмуд, Плиев Саварбик, Магомедов Ахьмад, Ахриев Рашидбек, Висаитов Сакка, Льянов Мухтар, Езиев Якъуб, Ужахова Ляля, дукхха кхыбараш а.

Ерригача сталинградски фронта хьалхашка сий даьлар 920 фашист вийнача а 12 караволаваьча а, моастагIчун кхо пулемет хьаяьккхача Нурадилов Ханпаший. Украине, Москванеи Ленинградаи юхе тIом беш лаьттача Советски Эскара тIема доакъошка сийленца йоахар летчикий Мальсатов Ахьмада, Оздоев Мурада, Ахриев Рашидбека цIераш.

ТIем тIа цкъа дов деш фашистски кхо танк йохаьча а 30 совгIа фашист вийнача а танкистах Келигов Махьмадах яздаь каьхат кхаьчар фронтера из ваьча юрта: «...Тха ерригача подразделене цIерах аз дехар ду берригача тIемахошта дукха везаш вола гIалгIа Келигов Махьмад турпал санна майра мишта летав АнгуштIа мел бахача нахага дIадувцар...».

Тох-тохар юккъе тIатохаш фашисташ боабеш а танкаш йохаеш а танкашта духьала етта йоккха топ йийттар Сираждинов Шамсуда.

255-ча Нохч-ГIалгIай дошлой полка цхьан подразделене тIом беш хиннача тIемахоша Аушевеи Иблаевеи моастагIчун салтийи эпсараши дукхатIа хьан боабу хьажа шоайла яхь а лаьца, итташ фашисташ боабир.

Снайпераша Амаев Махьмудеи Магомедов Ахьмадеи массехк бIаь фашист вийра.

Царца цхьана Сталинграда юхеи Кавказеи фашистех майра летар узбек Усманов Разумат, таджик Саидов Мухтар, туркмен Амраев, киргиз Турманбеков, гурже Самашвили, эрмало Багдасарьян. БIаьш гитлеровцаш боабир цар.

Медицински Iилмай кандидат яха Iилма говзал а йолаш йола халкъа тешаме йоI гIалгIа Тутаева Идриса Аьсет Ленинградски медицински институте болх беш яр. ТIом болабеннача хана топ бе а елла ший новкъостацца Ленинград лораеш Даьхен духьа ший са дIаделар цо.

Эггара хьалха Даьхен тIом болабеннача деношка денз фронте хул Асета йиша медицински служба капитан Тутаева Идриса Нина.

Ленинградски фронте цхьана моастагIчоа атаке ух кхо доттагIа — украинец Карпенко, рязански колхозхо Павлов, нохчо Ахмадов Жабраил.

Москвичаща цхьана столица лораеш, партизанашца моастагIчун тыле майра латаш хул Московски театральни института студент Цороев Абдул.

Суворова цIерахча партизански отряде ярославцашца цхьана гитлеровцашта духьала лат Ахматханов Зияудин.

Малхбузехьарча Белорусе майра партизанашца цхьана денал долаш летача Газиков Iумара кIезига фашисташ боабанзар.

Советски Союза Турпал хиннача вай мехкахочо Зозуля Георге ший самолетаца гIетта 138-зза сигала а ваха, цигара дов Iочудаь фашистий 11 танк, 73 автомашина, тIом тIаболча 49 фургон, 16 йоккха топ, 17 зенитни установка йохаяь дIа а яьккхар, 400 гитлеровец а вийра, и. кх. дIа.

Майра летар Висаитов Саккай командованех хинна 4-ча Гвардейски Кубански казачий корпусацара Нохч-ГIалгIай дошлой дивизион. 1800 саг вар дивизионаца.

Нохч-ГIалгIай АССР къахьегамхошка ше дайтача письмо тIа гварде генерал-лейтенанта Гвардейски казачий дошлой соединене командиро Н. Я. Кириченкос яздора: «...Тха тIема коллективацарча казакаша, сержанташа, эпсараша, инаралаша тIадиллара цIенача дегтIара доккха баркал оал аз шоана. Шун нах — Нохч-ГIалгIайчен викалаш тIем тIа Iалалмате дика лат, бокъонца болча халкъа къонгий къонахчал хьа а хьоккхаш».

Младши лейтенант грозненец Полок Иван юкъе хиннача эскара даькъацара цун денал долча гIулакхех яздора. «Нов. Полока къонахчали турпалали бахьан долаш «грозненец» яха дош къаьстта чIоагIа сий деш оал тха эскара даькъаца».

Сийлахь-боккхача Даьхен тIема фронташка шоай синош дIаденна нохч-гIалгIай халкъа къонахчал дола къонгаш кIезига бац. Царех ба полковник Матиев, Мальсагов Адиль-Гири, Акиев Мухтар, Межидов Зелимхан, вежарий Оздоев Абукари Жабраили, кхыбараш а. Уж летаб вай ираз, вай кхоане, таханара вахар бахьан долаш. Даьхен тIема турпалий цIераш СССР халкъий историна юкъе а тIоргья, бIаьш шерашка сийленца яхарг а я.

Советски халкъо тыле турпаленца къа а хьегаш гIо-новкъостал дора ший майрача тIемахошта, мохк а фронт а Iалашйора немецко-фашистски захватчикаш эшабара мел эшача хIамашца. Нохч-ГIалгIайчен къахьегамхоша хадданза Iалашйора фронт толашагIа йолча мехкдаьтта продукташца, ялатийца, кхачанца, цар шоашта вIашагIдийтта ахча, еза хIамаш дIателар хьамсарча ЦIеча Эскара эша танкаш, самолеташ, бронепоездаш хьаяра.

1942 шера аьхки Нохч-ГIалгIай мехках цхьадола дакъа дIалаца аьттув баьлар моастагIчун. МоастагIчо еттача бомбашеи йоккхийча топашеи йохайир тоалуш лаьтта город МагIалбик, Долакоа, Ачалкхен, Надтеречни районаш. Къа ца хеташ топаш етташ боабора цар юрташкара маьрша нах: къоаной, истий, бераш.

Гитлераи цун эскараи духьал гIоазот а дийхка, сийлен тIом болабир нохч-гIалгIай халкъо. ЦIеча Эскаре дахийта тхо, аьнна заявленеш елар эзараш болча наха, кхы а дукхагIа чIоагIделар Грознена гонахьара обороннии балхаш, кхы а дикагIа къахьега баьлар промышленностеи юрта боахамеи, масса оагIорахьара новкъостал дора фронта.

Промышленностеи юрта боахамеи шоаш хьегаш дола къа фронтага а Даьхе лораярга а дIаухийтар къахьегамхоша. Ший эскараи тIема техникаи доккхий зенаш хуллашехьа а 1942 шера аьхки моастагIа Нохч-ГIалгIайчен доазонна йисте кхаьчача хана вай республикера къахьегамхой майрра духьалъэттар моастагIчоа. Лоацчача хана Грознена гонахьа а юкъе а оборонительни чIоагIаленаш йир республика къахьегамхоша. Йохаюлургйоаца чIоагIале а яь дIаоттайир республика столица. «МоастагIчун бе йохийтаргьяц вай воай Грозный!» «Кхоачаргвац моастагIа Грозне!» — уж тIахьехамаш дар городерча а ерригача республикерча а къахьегамхошта даьраш.

Турпалерча ЦIеча Эскаро Сталинграда юхеи Кавказеи хIалакдеш латтар моастагIчун эскараш. Дорхвенна моастагIа, йIаьхий мехкдаьтта Грозный дIайоаккхилгах кхы ший хIама хургдоацилга а хайна, цу чу бомбаш етта волавелар. МоастагIчо самолеташ тIара деш дов доллашехьа а, шоай са ца кходеш къовсам лоаттабир грозненцаша фашистий бомбаша йохаяь моттигаш тоаеш.

Ший дагалаьттар кхоачаш дудалзар моастагIчунга. ХьалхагIа Сталинграде а, цу тIеххьа кхыча фронташка а фашистски Германе доккхий низаш доха а даь, наступлени йолайир ЦIеча Эскаро. Нохч-ГIалгIайче мукъаяьккхар, Грознена кхы кхерам тIаба йиш йолаш вацар моастагIа.

Сийлахь-боккхача Советски Союза Даьхен тIем тIа йоккха а бирса а испытани эттар советски паччахьалкхени халкъеи низашта хьалхашка. Вай халкъо сийленца кхоачашйир из испытани. Из бахьан долаш советски халкъ декхарийла да социалистически стройна, дунен тIа эггара прогрессивнегIа йолча стройна. Из декхарийла да социализм хьалъеча а Сийлахь-боккха Даьхен тIом лаьттача а шерашка советски халкъо коталонаш яхара кулгалдеш, уж вIаштIехьйоахаш, дегаш урауттадеш хиннача ленински Коммунистически партена.

Сийлахь-боккхача Даьхен тIем тIа аьттув баьккхар Коммунистически парте хьакъалерча кулгалца вIашагIъеллача промышленностои юрта боахамои, СССР-а халкъий доттагIлено, вай халкъа морально-политически барт-цхьоагIоно, Советски Iаьдал латтача шерашка партеи комсомолеи хьехамца хьахиннача йоккха советски патриотизмо.

Даьхен тIем тIа яьхача коталонаша дог гIоздаьккха долча советски халкъо турпалерча къахьегамца нийсдир тIемо даь зенаш, юхаметтаоттабир мехка халкъа боахам, толаме хьалъю коммунистически общество.

Дерригача халкъаца цхьана керда къахьегама толамаш а доахаш, хIанз ССКП XXII-ча исторически съезда накъа болх Нохч-ГIалгIай АССР къахьегамхой. ХIара доагIача дено вахара массадолча доакъошка керда коталонаш, коммунизмага хьоча новкъа керда дегаIозаш кхухь вай халкъа.

М. АБАЗАТОВ.

ДУВЦАР

Т. КОДЗОЕВА.

„НАЬХА“ БЕР

(Йистедоалар. Долалур 1961ш. 4-ча июне арадаьннача «Сердало» газета тIа).

Цо леладечох ца а кхеташ, цунна тIехьа хьежжача латташ цхьа ха яьккхар Мурада, цхьабакъда, цу саьате Лизай дагарчох са а кхийна, тIехьавахар из цунна.

— Аз долла хIама кхетаду, е со хIамах кхераш а вац, аьлар цо тешаме. — Цхьа шу даьлча со институт йистеяьккха варгва, тIаккха аз Ахьмадигаца дIаюгаргья хьо. Сога хьежалахь.

Лиза шортта елхар. Хургдий-хьогI селла ираз: Мурад везилга а воIах ца къастилга а.

— Йист хIана хилац хьо? Веза хургвац хьона со? — аьнна шекваьнна хьаьттар Мурада.

Хих дизза дола, иразо сийрда даьха бIаргаш хьал а лекха, шорттига аьлар Лизас:

— Со хьежаргья хьога.

Мурада хоза, денал дола юхь гIадъяха елаелар.

Мурад юхавахар. Йилла ха хьакхачарга сатувсаш, везачунгара письмо кхаьчача дог гIоздувлаш дIадахар шу.

Ахкан хознех, оалхазарий гIарах, делаш-ловзаш лелача берий оазех диза хинна 1941 шера июнь беттара денош цIаьхха цхьан Iура «ТIом, тIом» яхача унзарча дешаша дохадир.

Йоагача цIерий оалаш, оакхарий хьисапе увгIаш мессершмидташ, кIур гIеттабеш лелхаш бомбаш, бовш нах бар дIа мел хьежача.

Дийнахьа шозза почте йодар Лиза Мурадагара письмо дий хьажа. ТIехьара а кхаьчар письмо. Дуккхача кагийча нахаца сай лоIамах фронте вода со, яхаш лоацца хоам бора Мурада. Массаза а хьо езаргья сона, йоахар цо, ше виц ма ве а ший воI санна лоархIаш вола Ахьмадиг лораве а яхаш яздора.

Са хилар Лизайна цу бус нанна дIа ца хазийтар духьа гIайба тIа бат а тоIаяь елхаш уллаш. ХIаьта а ший дагахьа, тIехь-тIехьа дукхагIа доккхал дора цо шийна дукха везаваннача сагах.

Вахача хьалхарча бетташка каст-каста каьхат яздора Мурада, тIаккха цIаьхха сецар, цул тIехьагIа цхьа ах шу даьлча кхаьчар из унзара письмо. Къахьат доацаш дуккха хаьнначул тIехьагIа хоам бора цо. IалIьмате хоза йоI а нийсенна сона, из бокъонца еза а еннай, хIаьта из йоалае лаьрхIа а ва со, яхаш.

Йицъелча санна, цхьаккха хьисап доацаш кIиръенна лаьтта бIара а хьежаш, каьхата лист бе теIа а еш латтар Лиза.

Дог дохош денош дар кхалсага тIакхаьчараш.

Йовзаргйоацача яьлар Лиза. Зиза мо тоаенна хиннача цох шийна тара хIама дисадацар.

Фронт гаргакхоачаш латтар. ХIара Iурра-Iура во хоамаш дора радиос —городаши юрташи а юташ вай эскар тIехьашка доагIаш латт яхаш. Герз бе долларг мел вар Даьхе лорае оарцагIваьннавар. Лиза а яхар фронте.

ТIаккха, кхело цIаьхха а вIашагIтехар изи Муради. Из унзаре, нийрчаьнна юхь гоама хила езаш яр Лизайна, цхьабакъда дего йоахар, из кхы а дукхагIа веза.

Шийна мишта ера а ца ховш госпитале юха а ена, халат тIа а дийха, Мурад дIачувихьача палаткагахьа йолаелар из.

Капитан сомаваланза вар. Докъаденна йиттIача бордех халла са доахар цо. Цун лакхача хьаж тIа доккхий хьацара тIадамаш тIадаьннадар.

Цунна уллув гIанда тIа вагIар бийхка ког а болаш вола ха яха Семен яха салте. Хьачуяьнна сестра шийна бIарга ма йинге а, маьнге тIа дIатIахайра из.

— Саготдеш ва миска, беррашха зIамига саг а ва, хьайла цу оакхараша мишта нийрчаваьккхав, — йоахар салтечо, нийрчаяьккхача эпсара юхьа бIара а хьежаш.

ГIанда тIа Iолох а енна, ший шийла кулг доарахочун дIоахденнача хьажа тIа диллар Лизас, дог лазаш бIарахьежар из дукха дезача цун сибата. Къахийтар цунна цох. Ираз долаш хургвий-хьогI ер? — яхаш гIайгIане уйла йора цо.

Ше уллача меттахьа а хьайна, узам бир Мурада.

Кхераенна Лиза тIера кулг хьа а эккхийта, тIехьашка яьлар.

Цецваьнна сестрайна бIарахьежар Семен.

— Тхьовра, сесагага лувш хинна хургвар из, бехказло ехаш борд-бордагI къамаьл дора цо, — аьлар салтечо гIайгIане.

Ший дог лоацделча санна хийтар Лизайна. КIеззига ягIа а яьгIа, араьлар из. Кхы шеко яцар. Кхыяр еза цунна.

Iурра доарахошка хьожаш ше лелаш Мурада маьнгена дIа тIа а яха, шек йоацачох хьаьттар цо:

— Мишта хет хьона, капитан Эрзиев?

Ше уллача оага а венна, цхьа ха яьннача гIолла гIийлла жоп делар эпсара:

— ДикагIа хет.

Лиза араьннача хана, кIирвенна цунна тIахьежаш илла капитан зийна Семен, велакъежар.

— Хоза йий? — жоп юхадаларга ца а хьежаш, дIахо доладир цо ший къамаьл: — укхаза мел волчоа а бакъахьара саг хет цунах. Мелла хоза яле а, лела ховш я из, доккхал де мегаргдолаш я. Ший воIа а маьра а чIоагIа сагот деш я, йоах из.

— Маьра? — ЦIаьхха эккхийтар капитана.

— Цхьаннахьа фронте ва яхаш ва из, — тесса жоп делар Семена.

ДIаухар денош, хIаьта капитан вогIа хулар. ЗIамигача палата чу дIачувигар из. Цунна йистера дIабовлацар Яков Ивановичи Лизаи. Цхьан бус сихаллалца къаьстта во хьал долаш вар капитан. Лор гIаьле оза дIаараваьннача хана, цунна тIехьа ара а яьнна, Лизас шорттига хьаьттар цунга:

— Лергвий из?

— Валар кхер со, — иштта шорттига жоп делар Яков Ивановича.

Лизас, дог во а хинна, гIанда букъ хьалаьцар. Из кIаьдъяларах да мотташ, шорттига кушетка тIа Iохоайир из Яков Ивановича. Цхьабакъда, цун бос баха, бIаргех Iолегаш дола хи тIадамаш бIаргадайча дас йоIага санна дег тIара аьлар цо:

— ХIама дергдац, Лиза, сатохаш хила еза, саг ца леш хилац тIом.

Лизас гIийло аьлар:

— Сона дукха веза из.

Цо яхар дика кхета а ца деш, Яков Иванович цецваьнна бIарахьежар йоIа, ший фу де деза а ца ховш латтийсар.

Командоване шийна тIадилла доккха гIулакх кхоачашде цу Iурра цхьан городе яхар Лиза.

Лиза накъа а яьккха, Эрзиев уллача палате дIачуваьлар профессор. Ана юхе яьннача сердалоно низткъа холуш дола сира кIаьдаш даьхадар капитана ирьеннача юхь тIа. Тхьайса уллар Мурад.

ОагIора баьннача гIайба кIалхара гучабаьнна бар письмо ботт, ахане совгIа хьаара а долаш, кхалсага сурт дар бетта чу доаллаш. Ше мишта доаккх а ца ховш бетта чура сурт хьадаьккхар воккхача саго, цунна бIаргаяйра, мархIа доаллаш зIамига бер а долаш, елаш латта Лиза.

Цецваьнна баге а айяь латтар воккха саг, цкъа Лизай суртаи тIаккха капитанаи бIара а хьожаш.

Шийна хезарий а бIаргадайнарий и уйла йича цхьаьщца хIамаех са кхеваьлар воккха саг.

Цкъа, дагардар дувцача хана, ший вахар дийцадар цунна Лизас. Лиза бIаргаяйча Смоленска юххе йийна ший йоI дагайохар Яков Ивановича, цудухьа чIоагIа дукха езар цунна из.

ХIанз, човнаша нийрчаяьккхача къонача капитана юхьа бIарахьежаш латташ кхетадир цо цу денал долча саго мелла унзара гIулакхаш лайнад. Дийна а волаш юхаметтадоагIаргдоацаш сибат толхадаь чов шийна хиннача тIехьагIа, къона а хоза а йола кхалсаг йоалае бокъо яц-кх са аьнна хийтар цунна, цудухьа из шийга хьежаш ца ягIийта кхыькхе яр езаеннай сона, аьнна харц дола хIама тIа а яздаь каьхат дахийтад Мурада Лизайга.

БIарчча ди сайранга дихьар профессора гIайгIане, уйланга ваха волаш. Мича яхар а ца ховш, дукха ха яккха Лиза дIаяхача дийнахьа ма дика гучадаьлар из. Яхачун сибат духьал латтар воккхача сага.

ВIашагIа къастача хана, кхы са тоха а ца денна, бIаргех хий даьлар цунна. ГIелъенна, бос баха йолча Лизас, дог а чIехка, воккха саг мархIа а велла, аьлар:

— Нагахьа санна со юха ца йоагIаш юсе, долла хIама тIа а дилле са наьнагеи Ахьмадигагеи каьхат язделахь. ХIаьта ер капитан Эрзиевга дIалургда Iа, — вIашкайилла каьхата лист дIакховдайир цо профессорга.

Къамаргага шод этта, кхы дош а ца оалалуш, тоIIаяь Лиза мархIа а елла, хьажа юккъе барт баьккхар воккхача саго.

ХIанз доарахочунна юххе Iохайна ше вагIаш кхетадора цо, капитан балера ваккханза варг ца хилар.

Цун кулг хьа а лаьца, шорттига аьлар цо:

— Хьога дIалелахь аьнна каьхат деннадар сога Лизас.

Эпсар тохавелар:

— ДIалелахь аьннадар?

— ХIаа.

— Кхы дIа-юха-х мича яхай из?

— Яхай. Командоване тIадилла деккхар кхоачашде яхай из.

Кхы а чIоагIагIа бос дIа а баха, ший гIоарал дайна кулг дIакховдадир капитана.

Цо каьхат дешача хана, массехказза хувцаелар цун юхь. Дийша ваьлча, цIаьхха а, ца тешаш, хьа а хозаш Iодийшар цо каьхат.

«Аз бехк баккхац хьох. Ираз долаш вахалва хьо. Лиза»

БIаргаш дIадувшадир капитана, хьацар техар цун яьннача юхьа тIа, бIаргашка хий эттар.

Са къувлаш, сихха-сиха бIаргаш деттар профессора.

— Долла хIама хьадийцад сога Лизас, хьо дукха веза цунна. Хьаштдоацаш доладаьд Iа из шоашта шиннена а бохам беш дола гIулакх, — аьнна къамаьл а даь, палатера араьлар из.

Лор шозлагIа палате юхачувенача хана, вовзаргвоацаш вар капитан. Хорш еча санна доагаш дола цун бIаргаш наIаргахьа хьежар. ХьачувоагIа Яков Иванович бIаргавайча, кхы са а ца тохаденна, аьлар цо:

— Лор, Лизай нанеи воIи мичад хар дезар сона, цар йоакхо е декхарийла ва со.

Раьза хинна доккха са даьккхар воккхача саго.

ДIаихар шераш. Дуне дохаш баьнна мух санна, лаьттан тIа гIолла чаккхбаьлар унзара тIом.

Ираза белгало гойташ, маьлха зIанараш санна, дерригача дунен тIа гIолла дIакхестар — котало, котало! яха дешаш.

Баьццареи аьшка бесареи шинелаш ювхаш бола тIемахой бIаргчача эшелонашца шоай Дай-мехка цIаухар, шоашка сатувсаш а халонаш Iайша а бола шоай гаргара нахи доттагIийи болча.

Гаьнарча Казахстане йодача эшелона цхьан вагона чу яр медицински службацарча лейтенанта форма а тIаювхаш йола къона кхалсаг. ДегIа тIа дика товш тIаювхача коча тIа бос лепаш яр медалаши ТIема ЦIеча Байракха ордени.

Массанеца а безаме яр кхалсаг, хIаьта а шийх гIалат доаккхийтаргдолаш яцар. Уйланга яха корах арахьежаш из ягIача хана цун доккхийча сийнача бIаргашкара гуш яр цун дег чу теIа яьлла гIайгIа, цуй кIайденнача гиччигаша хойтар дукха хIамаш лайна из хилар.

КIиръенна безаме бIара а хьежаш, дехьа оагIорахьара хьатIахайна ягIача йоккхача саго кхы Iе а ца енна аьлар:

ЦIа йода хургья хьо, ма гIадгIоргба-кх цIагIара бараш.

— Йода даьра, — аьлар военни форма ювхача кхалсаго, гIад яха ела а енна.

— Малав хьа цIагIа, хьога сатувсаш? — хеттар йоккхача саго дIахо.

— Нанеи воIи да.

— Духьал боагIаргбий уж?

— БоагIаргбац. Сайга хьежаш багIаш, цар сахьувзаде безам бац са.

Бийса юкъеяхача хана дIакхаьчар поезд Алма-Ате. Хоза ахкан бийса нийсъелар пассажирашта. Лохха IотIаоллаенна баьде сигале дог хьоасташ лепайора миллиардаш долча седкъаша.

Военни форма ювхача кхалсаго вокзалера дIаараяьлча шийна линейка лаьцар, тIаккха из лехкачунна адрес дIа а хьийха, листа гаьнаш ягIача города улицашка гIолла йолаелар.

Шийна эша адрес халла хьакорадича, эгача кулгаца наIарах хIама техар цо. Цхьа ха яьннача гIолла, шийна вовзаш а гаргара а волча сагo цIагIара — малав цига? — аьнна хьаьттача, ца елха гIерташ халла са а къувлаш, цIогIа техар цо:

— Мама! Со я из, Лиза!

Дега чIоагIа бохам боаккхаш цIогIа даьлар цIагIа, цул тIехьагIа дукха ха ялалехьа елхаш йолча наьна мархIа йоаллар Лиза.

— ЦIа кхаьчай, цIа кхаьчай са йиIиг, — йоахар сатувсаш яьгIача нанас кIирдаь, мархIара из дIа ца а хецаш.

ГIаро кхераваь сомаваьккха Ахьмадиг белхача наьн-наннеи тIема форма ювхача сесагаи хиннар фуд ца ховш бIарахьежар.

ТIакхийтта из хьа а нийца, цун хьайза чо болча керта елха а елхаш барташ даха Лиза йолаелча, низагIацун карара а иккха, наьн-наьнагахьа ведар кIаьнк.

ХIаьта, «тIем тIара цIаена хьа нана — Лиза ма йий из» аьнна, наьннанас ше дIакхетавича, мискка бордаш а эза, мухь баьнна вийлхар из.

Цул тIехьагIа кхы духьале янзар цо, наьна фоартах мераж а гIортаяь велхаш дукха ха яьккхар.

КIеззига саметта деначул тIехьагIа, цIагIа гIолла дIа-юха хьежача цецъяьлар Лиза. Доккха сийрда цIа хоза а дика а кийчдаь дар.

— Сенах ийяьй оаш ер селлара хIамаш? — аьнна йоIо шийга хьаьттача, нанас жоп делар:

— Iа а хьа маро а кхахьийта ахча хьежа а деш, яр мебель ийцай аз.

— Са маро? — юха а цецъяьлар Лиза.

— Ях-те.

— Са-м вац мар.

— Мишта вац? ХIаьта, Эрзиев Мурад? — ЦIимхаро аьлар йоккхача ПаьтIамата.

Минот яханзар Лиза ше латтача Iойожа:

— Эрзиев сенна хьехаву укх юкъе? — аьлар цо халла.

— Iа фу дий!.. — эгIазъяхар йоккха саг, — пурам доацаш ма яхайий хьо, кхы сона ма дувцалахь, сона деррига а ховш да хьона.

Хьалбаьннача маьлха зIанараш корах чукъедача хана а къамаьл ханза дар наьнеи йоIеи. ЗIамига Ахьмадиг тоIIаяь фоартанга гIолла нана мархIа а елла, чIоагIа тхьайса уллар, набарах вела а къежаш.

Къаьстта декхар тIа а дилла Лиза яхийтача хана, Яков Ивановичагара каст-каста письмо доагIар ПаьтIаматага.

Цул тIехьагIа военкомате гIолла ахча аха даьлар. Ахча йоIо кхухьийт аьнна хетар ПаьтIамата. Массаза а ахча цунга хьателаш хиннар комиссар Волков вар. Цкъа комиссар командировке ваха цIагIа воацаш, лейтенант Петров вар йоккхача сага ахча хьаденнар.

Ахча ше хьанийцача, доккха са а даьккха, ше-шийца аьлар ПаьтIамата:

— ЙиIиг медицински сестра йолаш фронте я, ахча а кхухьийт, цхьабакъда, каьхат дайтац-кх.

Шекваьнна йоккхача сага бIара а хьежа, аьлар лейтенанта:

— Ахча хьона кхухьийтар йоI яц, подполковник Эрзиев ва.

Цецъяьннача ПаьтIамата бера ахча Iодожа минот яханзар, хIаьта ше меттаеначул тIехьагIа хьаэцаргдац, аз из аьнна духьалъяьлар.

Командировкера цIавена кхо ди доаллашехьа а, ПаьтIамат кхайка ше волча тIайиихар комиссара Волкова. Цо дIакхетайир из ахча кхухьийтар цун йиIий мар подполковник Эрзиев хиларах а къаьстта декхар кхоачашде яхача Лизайга цхьан юкъа каьхат язде йиш ца хиларах а. Маьре яхара хьакъехьа ше цIаеча дувца лаьрхIад цо.

Ше из дIадийца яьлча, хьал а гIетта тумбочкана дIатIа а яха, яшка чура массехк письмо хьа а нийца, йоIага дIакховдадир йоккхача саго.

— ХIахьий, Iодешал, Мурада письмош да хьона уж. Лоалахочо дийшад сона уж, бакъахьара саг хулчоа тара ва из, тхо укхаза мишта дах ца ховш чIоагIа саготду цо.

Лиза цецъяьнна яр. Фу хиннадолхьогI? Мурада сесаг ма йий, вIашагIкъастача хана а хийра баьнна ма барий ераш.

ЧIоагIа безам тIабахе дешар цо письмош. ТIеххьара ше дайтача письмо тIа яздора цо ше кастта Алма-Ате воагIаргва, хIаьта, нагахьа санна Лиза шийла хьалхагIа цига кхоаче, Яков Ивановича шийна долла хIама хьадийцилга а цунах «ше чIоагIа гIадваха волга а цунга дIа а хайта», яхаш.

ГIоздаьнна детталора Лизай дог.

— Ираз долаш ва, ираз долаш ва, — яха дешаш латтар цун лергашка.

Ши бутт баьлар. Цхьан Iуйрийна городской ЗАГС-е регистраци еш бар цхьан бIарга Iаьржа хIама а хьерчаш, лакхоча дегIара подполковники медицински служберча лейтенанта форма а ювхаш йола къона кхалсаги.

Саррахьа вовзаш а везаш а вола массехк саг вIашагIа а теха, хьоалчагIа дир Лиза маьре йодача. ХIаьта цхьа-ши ди даьннача гIолла Лизаи, Ахьмадиги, Муради Джамбуле дIабаха накъа баьхар.

Ший сесаги воIи ший наха дIабовзийта лаьрхIар Мурада. Цец а яьнна цкъа нейццийнеи, тIаккха йоIаи бIарахьежар ПаьтIамат.

— Хинна хIама дий ер — йоахар цо, — наьха бер а долаш йола сесаг ЗАГС-е регистраци а яь ший наха тIайнгар хIаьта-вета а. Шаьра хов сона сайхи Лизехи дувцаргдар.

Мурада хьажаюкъе шод беллар:

— Сона халахетар ду Iа. Ахьмадиг са воI ва. Цун да вац, со хургва цунна даь когаметта. Дувцачунга — дувцийта, цунца са гIулакх дац, — аьлар цо, шийх хьахьерчаш, гонахьа хьувза кIаьнк хьа мархIа а велла, цун говбесса цIеча басилга тоIIабаь барт баьккхар.

ВАЙ СТУДЕНТАШ БОЛЧА

Вай мехкарча дуккхача лакхерча дешара заведенешка деша багIа Нохч-ГIалгIайчен кагий нахи мехкарийи.

Царех цхьабараш кастта республике цIа боагIаргба, шоаш Iомадаьр творчески юкъе а хьош, шоаш кхебаьча, кхетабаьча шоай Даьхенна къахьега а болалургба. Цар дицдергдац хIара денна шоай йоакхоаьр Коммунистически партии Советски правительствои хилар.

Астраханерча медицински институте деша багIа итташ бола нохчийи гIалгIайи кагирхой.

ХIанз цхьаккха минут мукъайоацаш ха я царга — зачетий — экзамений сесси йолаеннай. Цхьабакъда дешарах чакх ца боалаш эхь дергдац цар: геттара дикеи тIехдикеи деш вай кагирхоша, цул совгIа института студентай общественни вахара юкъе дика дакъа а лоац. Масала, 3-ча курсерча студенташа С. Джабраиловас, Р. Агуева, Е. Сардалова, М. Джанаралиева, кхычар а геттара дика дIаеннай зачетно-экзаменационни сесси, хIаьта Б. Цокиев 3-ча курса профбюро член ва, С. Джабраилова института комсомольски бюро член я.

СУРТА ТIА: хьалхашка (аьрдехьара аьттехьа) Альтемиров, Богатырев, Пайзулаев, профессор М. С. Бурмштейн, Джабраилова, Цокиев.

С. ШЕРИПОВА,
сурти тексти.

Дукха еза агитбригада

Укх шера март бетта Наьсарен района культура ЦIагIа вIашагIъеллар агитбригада. Цунна хьалхашка оттадаь декхар къоастам болаш дар — юртбоахама къахьегамхошта юкъера культурно-массови болх бар.

Бригадана керте латт Колосков В. М.

Тайп-тайпарча темаех лекцешаш бригадаца лелаш ва политически Iилмани знанеш дIайоаржаяра общества член Могушков СаIада Махьмад.

Бригадаца болх беш ба культура ЦIагIа вIашагIъеллача художественни самодеятельноста, района школашкарча художественни самодеятельноста доакъашхой.

Бригада хиннай Сийнача-кхерига, Албаст-Берчу. Цига, гаьнарча даьгIенашка, ахка доаккхаш ба хьайбаш леладераш, сихдаь кхашкара балхаш деш боахк механизатораш, юртбоахама къахьегамхой.

Бригада хул Аьлти-Юрта, СурхотIа, Пхьилекъонгий-Юрта, ТIойЮрта, кхычахьа.

Агитбригада дика вIаштIехьдоаккх юртбоахама къахьегамхоша салоIилга. Тайп-тайпарча темашта лекцеш йийшачул тIехьагIа къаман халхараш ду, иллеш оал, районерча а республикерча а маякашта (дикагIа болча болхлошта) хетаяь йола частушкаш йоах.

Иллештеи частушкаштеи тIехьа пандар локхаш ва нов. Колосков.

Районерча юртбоахама къахьегамхой чIоагIа раьза ба шоай агитбригадана.

С. ДАХИЕВ.

Сакъердаме хургья репертуар

Массехк шу да Ленинградски театральни институте Нохч-ГIалгIай кагирхой деша багIа. ХIара шерра-шера хулача аханарча каникулах цIабаьхначул тIехьагIа республике бахача къахьегамхошта шоай творчества говзал дIайовзийт цар. Шоаш республике цIабахкалехьа концертни программа увттаьй театральни института студенташа.

Укх шера хIанзалца хинначул дикагIа хургья цар оттаьь репертуар, хIана аьлча оттаьча концертни программал совгIа цар кийчьергья нн. Закеи Кузнецоваси язъьча пьесах «Ши бос» яха дипломни спектакли, иштта кхыи.

Июль бетта хьалхарча дийнахьа денз Нохч-ГIалгIай АССР-е дIаболабергба студенташа репертуарни болх.

Б. АБАДИЕВ,
Ленинградски паччахьалкхен театральни института студент.

ДЕШАРХОЙ КЪАХЬЕГА IОМАЛУШ БА

ЧIоагIа новкъостал ду Гудермески района «Дружба» яхача совхозе кхашка балха боахкача къахьегамхошта шефство лелаеча № 2 йолча Новогрозненски юкъерча школа дешархоша. Совхоза 3-ча отделенерча кулгалхошца бувзам а лелабеш лакхерча классашка деша багIача дешархошта къахьегам безаболийт школа.

Доккхий декхараш тIаийцад дешархоша укх шера. Цар лаьрхIад Вашбагадов Мовлади керте латтача механизированни звенос лелаеча хьажкIашта гIулакх а деш шефство лелае. Масала, 2 эзар каьхата тIормиг а баь, цар чу дика кийчдаьча лаьтта цкъа культиваци яьчул тIехьагIа нийлхъеннача моттигашка дIае хьажкIаш хьалкхее, хан-ханнахьа хьажкIашта гонахьара лаьтта цамца даккха, хий дилла, хIаьта 60 гектар хурдолча кхашка хIара гектара тIара фуальяхьа 50 центнер хьажкIаш чуэца, иштта кхы а.

Шефство лелаеча дешархошка агротехнически гIулакхаш Iомадара дика опыт йола агроном хьожаваьв отделене, цул совгIа дешархошта хий, кхача, иштта кхы мел эшар хилийта лаьрхIад цо.

Дерригача кхашка дIайийнай квадратно-гнездовой хьисапе «Одесская — 10» яхача фух йола хьажкIаш. ХIанзале урагIеи пхорагIеи культиваци яьй механизатораша. Культиваци яьчул тIехьагIа каьхата тIормигашкара хьажкIаш кхашка уж нийлхъеннача моттигашка дIайийнай дешархоша, хьажкIаш листа тIаяьннача моттигашкара нийлхъяьй.

Школа дешархоша беча балхага хьежаш а царца болх беш а ба хьехархой Н. Скобина, Д. Попов. Кхашка шефство лелаеча дешархоех звенош а яь цар беча балхага хьеж пионервожати В. Ракитянская а.

Массане хьокхам эца мегаргболаш болх бу звеньевой волча дешархочо А. Чуба. Дика къахьег 6-ча «Б» класса дешархоша В. Козовкова, В. Чеботарева, Н. Бечдановас, Г. Носовас, Т. Мандражиева, иштта кхыбараша а. ХIанз дешархоша лелаю хьажкIаш дIайийна участкаш оасарах цIенъяь а кхыдола гIулакх даь а я.

ХьажкIаш лелаеча кхашка шефство лелаярал совгIа школа дешархоша совхоза коа тIара оалхазараш лелаеча фермера 2.5 эзар котама кIоригаш лелаю йоккхий хиллалца. Уж кхееча чIоагIа новкъостал ду царна зоотехника М. Бахалдина.

В. КАЛАШНИКОВ,
агроном.

Агитбригада кхашка хул

Каргалински района Дубровски юртарча клубе 130 саг чу а воагIаш художественни самодеятельноста коллектив вIашагIъеллай. Цига болх беш пхиъ тайп-тайпара кружок я.

ХIара шерра-шера кхашкара балхаш дIадоладенначул тIехьагIа клуба совето самодеятельноста коллективаца дикагIа болча дакъалацархоех агитбригадаш вIашагI а техе полевой станашка, фермашка концерташ увттаду. ХIара агитбригада оттаде лаьрхIача концерта репертуарага клуба совета заседане хьажа а хьеже мара дIаяхийтац агитбригада.

Укх шера жа лоргача ферме балха боахкача къахьегамхошта шиъ концерт оттадаьд самодеятельни агитбригада. Цул тIехьагIа уж баха хиннаб комсаш, хьажкIаш лелаеча участкашка, шурий-товарни ферме.

Агитбригаде дакъа лоацараш тайп-тайпарча моттигашка балхаш деш ба. Царех ба коа тIара оалхазараш леладеш йола Н. Дикова, комсаш лелаеш йола М. Федосеева, хьакхарч лелаеш йола Н. Полякова, хьехархо Е. Кузьмина, иштта кхыбараш а. Дика къахьегарал совгIа самодеятельноста болх лерттIа лелабу цар.

Агитбригада увттадеча концерташта чIоагIа раьза хул кхашка, фермашка балха боахка къахьегамхой.

Е. ФАРНИЕВА.

Безаме мах бу цо

ХIамаш ийеращца безаме йолаш, хIара бетта йола план тIеххоачашъеш, ший болх дика бовзаш я Грознерча хирургеи оптикаи тика тIа болх беш йола продавец Солдатова Екатерина Николаевна. ХIамаш ийерашта чIоагIа дукха еза Екатерина Николаевна. Жалобайи предложенейи книжка тIа массехказа яздаь хIамаш ийераша из хоастаеш, цунна баркал оалаш.

ХIара шерра-шера дика болх барах Сийлен доска тIа йоах из, ахчан премеш а тел.

О. ДЖУРГАЕВ.

Ред. зам. Дж. ХАМАТХАНОВ.

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

„МАШАР ОТТАБЕ ГIЕРТ СОВЕТСКИ СОЮЗ“

СТОКГОЛЬМ, 16 июнь. (ТАСС). Шведски радиос эггара кердагIа дола хIама санна селхан саррахьа хьабийшар московски радиои телевиденеи гIолла Н. С. Хрущева даьча къамаьла хьакъехьара хоам.

Радиокомментаторо белгалъяьккхар герз дIадаккхара хьакъехьарча деша йола советски позици, массане а цIендаь герз дIадоаккхаргхуле моллагIа пайдана йола тIахьожама форма тIаэца Советски Союз кийча хилара хьакъехьа Н. С. Хрущева аьнна дешаш доаладир.

Ший къамаьла юкъе йоккха моттиг хетайир Н. С. Хрущева Германски деша, аьнна белгалдаьккхар комментатора. Комментатора доаладир Германецарча машара договора кулгаш яздарах е ца яздарах латтац хIанз гIулакх, цу договора кулгаш яздеча дакъа лоацаш малагIа паччахьалкхенаш хургья харах латт, яха Н. С. Хрущева дешаш.

Сабаре къамаьл дар Н. С. Хрущева даьр, аьлар радиокомментатора. Хрущева аьлар, аьнна белгалдаьккхар комментатора, Советски Союза тIом хьаштбац, дерригача халкъашца машари доттагIали хилийта гIерт из.

Селхан шведски телевидене гIолла дIайийшар Москвера хьайийца Н. С. Хрущева къамаьла телевизионни кадраш.

ПАРИЖ, 16 июнь. (ТАСС). Советски правительствана керте латтача Н. С. Хрущева радио чуи телевиденеи гIолла даь къамаьл IалIьмате чIоагIа теркам тIабохийташ да Франце. Из къамаьл де доладалале хьалхагIа, дуккхача газеташа гургйолча моттигашка хоам бора укхазарча наха чIоагIа сатувсаш хинна СССР Министрий Совета Председатела къамаьл дергда, яхаш.

Франс Пресс яхача агентства передачашка шин сахьата совгIа керттера моттиг лаьцар Советски правительствана керте латтачун къамаьло. Дикка йоккха моттиг хетаю цунна радио чуи телевиденеи гIолла деча хоамашка. Моттигерча радиостанцеша шоай информационни бюллетенашка хоам бу Советски правительствана керте латтачо даьча къамаьлах лаьца шоай ладувгIархошта цун лоацца чулоацам бовзийташ.

Селхан саррахьа телевидене гIолла Н. С. Хрущев массехк минута бIаргаго а цунга ладувгIа а йиш хилар парижаний.

ЛОНДОН, 16 июнь. (ТАСС). «Индепендент телвижа» (коммерчески телевидене) оттаяьча программах деча тIеххьарча хоамашка хьожаш хиннача миллионаш болча английски телезрителашта селхан тIеххьарча хоамашка бIарга а дайра цар ла а дийгIар Советски правительствана керте латтача Н. С. Хрущева Москве радио чуи телевиденеи гIолла къамаьл деш.

Компаней викалаша яьхачох оаз дика хозаш а сурт дика бIаргагуш а дар.

КОПЕНГАГЕН, 16 июнь (ТАСС). Датски общественноста теркам чIоагIа тIаэзар США президентаца Дж. Кеннедеца Вене шоаш вIашагIбеттабалара хьакъехьа радио чуи телевиденеи гIолла СССР Министрий Совета Председатела Н. С. Хрущева даьча къамаьло.

Укхаза хьакхайкадаьд Н. С. Хрущева даьча къамаьлах керттера моттигаш датски телевидене гIолла хьаювцаргья аьнна.

Ритсаус-бюро яхача датски телеграфни агентства Н. С. Хрущева къамаьл деча ханна лоацца хьабийцаб цун къамаьла хьалхарча даькъа чулоацам. Ритсаус-бюрос цу ханна газеташ тIа кепа тоха яхьийтай германски проблема машарца къоастаяра хьакъехьарча дешах лаьца ГДР Паччахьалкхен Совета председатела В. Ульбрихта яь заявлени.

Моттигерча журналистски гIозарашка йоах, Н. С. Хрущева Дж. Кеннедеца дийца дукхагIа дола дешаш цу тайппара долчча бесса Данена доагIаш да, шинна а германски паччахьалкхенна гаргагIа йола лоалахо из хиларах тарра.

ВАШИНГТОН, 16 июнь. (ТАСС). ВIашагIкхийттача Штатий президентаца Дж. Кеннедеца ше вIашагIкхетара итогий хьакъехьа СССР Министрий Совета Н. С. Хрущева даь къамаьл радиогеи, телевиденегеи, миллионаш долча газеташкеи гIолла американски халкъага сихха дIакхаьчар. Мехка политически вахара юкъера керттера моттиг цу сахьате дIалаьцар цо.

Советски правительствана керте латтачун къамаьл бокъонца Iомадеш я американски правительствои конгрессменаши, цудухьа официальни комментареш яц.

Шоай цIераш яхар ца дезаш хиннача госдепартамента эксперташа сихха шоаш массаза дувцаш дола хабараш доладир «цу къамаьла юкъера цхьаккха керда хIама лохадаланзар» шоашта яхаш, цхьабакъда, цу тIехьа дIахо доладир цар «Н. С. Хрущева къамаьл бокъонца Iомаде доладергда цун йизза текст хьакхаччарца», яхаш. Цар хьахайтар официальни текст хьакхаччалца йолча хана официальни е кхыметтел частни а комментареш хург ца хилар.

Сайрийна арадувлача вашингтонски газеташа шоай хьалхара бIарчча оагIош Н. С. Хрущева къамаьла хетаю.

СССР-ца машара договор дар тIехьа

ТОКИО, 16 июнь. (ТАСС). Японе Социалистически парте Центральни исполнительни Комитета пленума таханарча заседане решени яьй японо-советски машара договор сихагIа дара тIехьара Совет вIашагIйолла аьнна.

Советски Союзаца сихагIа машара договор дара тIехьара болам боаржабе дага я Социалистически парти, машара договор ца хиларо японо-советски экономически бувзамаш шерра дегIадахкара, чкъаьрий дахара дош къоастадара, иштта кхыча гIулакхашта новкъарле еш хилар а лоархIаш. Социалистически парти дага я цу болама юкъе дакъа лацара тIахьехаш профсоюзий Генеральни Советага, чкъаьрий промышленноста торгови гIозарашка, кхыча организацешка кхайкарал де.

Тахан кинотеатрашка

Челюскинций цIерахча кинотеатре.

Йоккха зал — **«Ахка долалуш».**

Долалу: 10, 12, 2, 4, 6, 8, 10.

ЗIамига зал № 1 — **«Харцахьарча новкъа».**

Долалу: 8.30, 10.30, 12.30, 2.30, 4.30, 8.30, 10.30.

«Дега гIоз».

Долалу: 6.30.

ЗIамига зал № 2 — **«ЦIена сигале».**

Долалу: 1, 3, 5, 7, 9.

ЗIамига зал № 3 — **«КIай кIарцхал».**

Долалу: 1.15, 3.15, 5.15, 7.15, 9.15.

«Родина» яхача кинотеатре.

Берий сеанс **«ДоттагIилг».**

Долалу: 9.

«Зама йолалуш.

Долалу: 10.50, 12.40, 2.30, 4.20, 6.10, 8, 9.45.

РЕДАКЦГ АДРЕС: г. Грозный, Сталина улица, 15. Телефонаш: редактора зам. — 2-07-01; бехктоххама секретарг — 2-45-48, партийни вахарен, экономикан, письмойн отделий — 2-25-72; корректорске — 2-30-91;
АДРЕС РЕДАКЦИИ: г. Грозный, ул. Сталина, 15. Телефоны: зам. редактора — 2-07-01; ответственного секретаря — 2-45-48, отделов партийной жизни, экономики и писем — 2-25-72; корректорской — 2-30-91.

1918 шерарча 11-ча августа цIерах йола типографи, г. Грозный, Револющ проспект, 30/3. Типография имени 11 августа 1918 года, г. Грозный, проспект Революции 30/3.

СФ02084 Заказ № 3448